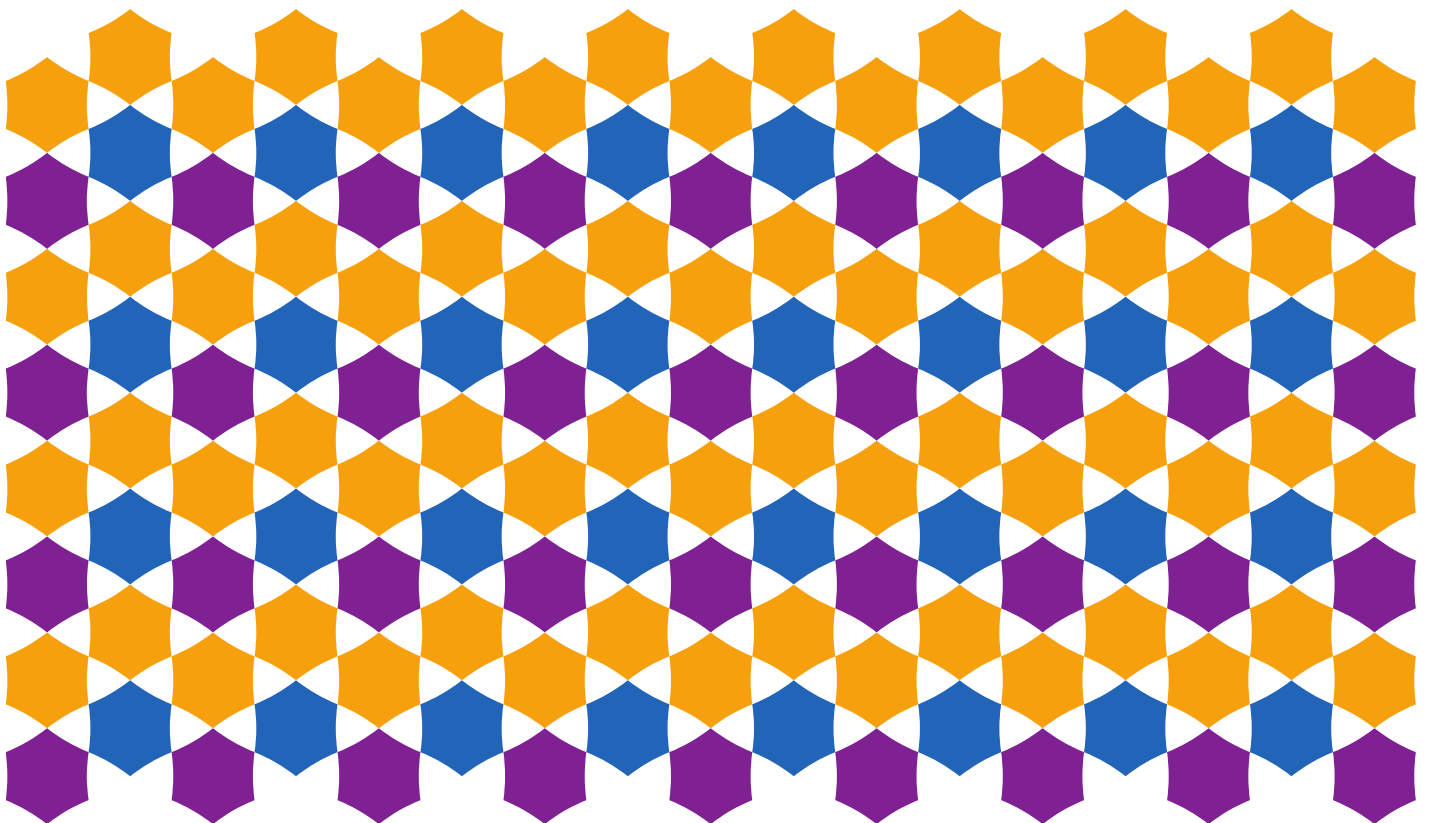

Mobiliteten från södra Europa – en möjlighet för Sverige?

– en omvärldsanalys med femårsperspektiv

Rapport 2016:17

Mobiliteten från södra Europa – en möjlighet för Sverige?
– en omvärldsanalys med femårsperspektiv

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2016
Författare: Anna Lundh

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Introduktion.....	6
Omvärldsanalysens kärna.....	6
Uppdraget.....	6
Omvärldsbevakning och omvärldsanalys.....	6
Omvärldsanalysens fråga.....	7
Metod.....	8
Rapportens struktur.....	9
Den ekonomiska återhämtningen går sakta.....	10
Trenden i korthet.....	10
Belägg för trenden och fördjupning.....	10
Grekland.....	10
Italien.....	11
Portugal.....	12
Spanien.....	12
Hur ser framtiden ut?.....	13
Utrymmet för investeringar.....	13
Allt fler söker sig bort från de krisande euroländerna.....	15
Trenden i korthet.....	15
Belägg för trenden och fördjupning.....	15
Många studenter stannar i Europa.....	17
En ökning av europeiska studenter i Sverige.....	18
Faktorer som kan påverka mobiliteten.....	20
Språkkunskaper – idag och i framtiden.....	21
Studieavgifter enligt olika principer.....	23
Begränsad studiefinansiering.....	24
Erkännande av europeisk utbildning.....	24
Kontakter i Sverige kan påverka destinationsvalet.....	25
Krisen har lett till minskade investeringar och nya reformer på utbildningsområdet.....	26
Trenden i korthet.....	26
Belägg för trenden och fördjupning.....	27
Ändrad fördelning av kostnaderna för högre utbildning.....	28
Grekland.....	28
<i>Finansieringen av utbildning och forskning.....</i>	28
<i>Reformer på utbildningsområdet.....</i>	28
Italien.....	29
<i>Finansieringen av utbildning och forskning.....</i>	29
<i>Reformer på utbildningsområdet.....</i>	30
Portugal.....	31
<i>Finansieringen av utbildning och forskning.....</i>	31
<i>Reformer på utbildningsområdet.....</i>	31
Spanien.....	32
<i>Finansieringen av utbildning och forskning.....</i>	32
<i>Reformer på utbildningsområdet.....</i>	33
Högre utbildning förbättrar chanserna på arbetsmarknaden.....	35
Trenden i korthet.....	35
Belägg för trenden och fördjupning.....	36
Arbetsutsikter för unga och för högskoleutbildade.....	37

Grekland.....	38
Italien.....	39
Portugal	40
Spanien.....	41
Många unga är med i den digitala utvecklingen.....	43
Trenden i korthet	43
Belägg för trenden och fördjupning	43
Moocar och distansutbildning	44
Den digitala utvecklingen.....	45
Utmaningar.....	46
Tillgängligheten till digital teknik och internet	47
Den digitala kompetensen	48
Skolans bidrag till de ungas IKT-kompetens	48
Krisen urholkar livskvaliteten och tilltron till demokratin	50
Trenden i korthet	50
Belägg för trenden och fördjupning	50
Allt färre är nöjda med sina liv.....	52
Grekland.....	52
Italien.....	53
Portugal	54
Spanien.....	54
Analys.....	56
Trender som påverkar mobiliteten från de fyra länderna	56
Slutsats	58

Sammanfattning

Frågan för denna omvärldsanalys är: ”Hur kan den ekonomiska krisen i euroområdet påverka studentströmmarna därifrån till Sverige de närmaste fem åren?” Frågan har sitt ursprung i UKÄ:s omvärldsbevakning och i att statistiken över den internationella studentmobiliteten 2010/11 visade en tydlig ökning av europeiska studenter som läser i Sverige.

Till sin karaktär är omvärldsanalys framåtsyftande. I metoden som har använts ingår att söka efter trender som sannolikt påverkar den ställda frågan inom områdena politik, ekonomi, samhälle och teknik (en s.k. PEST-analys). Trenderna har belagts och värderats utifrån riktning, styrka samt eventuella motkrafter och mottrender. Slutligen har trendernas påverkan på frågan analyserats med ett övergripande, nationellt perspektiv.

Följande har framkommit vid analysen av trenderna:

- Den ekonomiska krisen och dess effekter kommer inte att vara över på fem år, kanske inte ens på tio års sikt.
- Ungdomsarbetslösheten har varit hög under en lång period och unga kommer att ha fortsatt svårt att etablera sig på arbetsmarknaden i länderna, även om deras chanser ökar med en högre utbildning.
- Flera starka trender talar för att ett stort antal människor kommer att lämna Grekland, Italien, Portugal och Spanien de närmaste åren.
- I studentmobiliteten till Sverige märks en ökning av antalet inresande studenter från tre av länderna 2014/15 jämfört med 2010/11. Antalet freemover-studenter ökade från alla fyra länderna under perioden. Från Grekland var ökningen exceptionellt stor, såväl bland inresande studenter totalt (140 procent) som bland freemover-studenter (230 procent). Från Spanien hade antalet inresande studenter minskat med 20 procent 2014/15 jämfört med 2010/11, men antalet freemover-studenter ökade.
- Allt fler unga kommer att ha en gymnasieutbildning och fler vill troligen även läsa vidare, samtidigt som de statliga universiteten i länderna drabbats av budgetnedskärningar.
- Tilltron till politiken och demokratin i länderna är låg och förtroendet har minskat ytterligare under krisen. Även människors upplevda livskvalitet har försämrats.
- En motkraft mot ökad studentmobilitet till Sverige ligger i distansutbildning och moocar som erbjuds såväl av universitet och andra aktörer i de fyra länderna, som av aktörer i andra länder och på olika språk.
- Andra motkrafter är t.ex. att kostnadsnivån är jämförelsevis hög i Sverige och att (potentiella) studenter kan uppleva sina språkkunskaper som otillräckliga.
- Tyskland och Storbritannien är de populäraste studiedestinationerna för studenter från södra Europa. Osäkerheten är stor om hur flyktingkrisen i Europa kommer att påverka Tyskland, dess arbetsmarknad och högre utbildning. För Storbritannien finns motsvarande osäkerhet med anledning av Brexit samt i hur studieavgiftsnivåerna kommer att utvecklas.

Sammanfattningsvis finns en god potential för att studenter från Grekland, Italien, Portugal och Spanien oftare väljer Sverige som studiedestination om fem år än innan den ekonomiska krisen. Det finns t.o.m. goda förutsättningar för en ytterligare ökning, men då kan det behövas aktiva rekryteringsåtgärder från svenskt håll.

Introduktion

Omvärldsanalysens kärna

Omvärldsanalys är ett sätt att få kunskap om hur omvärlden förändras genom att identifiera övergripande trender som påverkar, i det här fallet, utbildningsområdet och mobilitet. Omvärldsanalysen är framåtblickande – vad säger de identifierade trenderna om framtiden?

I omvärldsanalysen handlar det om att använda händelser och trender som uppträder i världen utanför den egna organisationen och högskolesektorn, sådant som har indirekt påverka på det man vill analysera. Vilka områden är mest relevanta som indirekta påverkare, vilka trender inom områdena går att identifiera, vilka trender kan beläggas och i vilken riktning går utvecklingen samt vilka konsekvenser kan utvecklingen få för verksamheten? Det handlar om att speja mot framtiden och med hjälp av olika underlag värdera sådant som kan påverka utvecklingen inom ett särskilt område, bedöma sannolikheten att påverkan sker inom den bestämda tidshorisonten och värdera hur stark påverkan kan bli. För att inte materialet ska bli alltför stort och ohanterligt krävs dessutom prioriteringar, val och bortval av områden och trender. I den metod som har använts fokuserar omvärldsanalysen på trender i omvärlden inom politik, ekonomi, samhälle och teknik som med stor sannolikhet påverkar utbildningsområdet och studentmobilitet.

Uppdraget

När UKÄ inledde sin verksamhet år 2013 ingick i myndighetens instruktion ett ansvar för ”uppföljning, omvärldsbevakning och analys av frågor inom myndighetens ansvarsområde”. I anslutning till beslutet om de två nya myndigheterna (UKÄ och UHR – Universitets- och högskolerådet) gjorde riksdagen ett tillkännagivande om omvärldsarbetet:

”... Myndigheten för kvalitetssäkring och tillsyn ska ha ett självständigt uppdrag att arbeta med omvärldsbevakning och analys för högskolesektorn. Därmed bifaller riksdagen motion 2011/12:Ub9 yrkandena 3 och 4 samt motion 2011/12:Ub10 yrkandena 3-5.”

I motion 2011/12:Ub10 yrkande 3 står följande:

”En högskolemyndighet bör ha ansvar för omvärldsbevakning och -analys för högskolesektorn. En omvärldsbevakning i vidare mening är nödvändig för att stärka sektorns ställning såväl nationellt som internationellt...”.

Omvärldsbevakning och omvärldsanalys

Den dåvarande myndighetsledningen vid UKÄ valde att fokusera de tillgängliga, begränsade, resurserna på omvärldsanalys och ett metodutvecklingsarbete inleddes 2013. Utöver en intern process föregicks beslutet av kontakter med sektorn för att identifiera vilka behov och önskemål som fanns samt vad som redan gjordes vid lärosätena. Även utbildningsutskottets diskussion om ämbetets uppdrag påverkade inriktningen. I metodutvecklingsarbetet har bl.a. material från ett forskningsprojekt

vid Institutet för framtidsstudier använts samt mer handfast metodlitteratur.^{1 2} Även omvärldsanalyser, erfarenheter och kunskaper från andra myndigheter (inklusive lärosäten) har varit värdefulla bidrag till utvecklingsarbetet.

UKÄ har valt att skilja på vad som är omvärldsbevakning och vad som är omvärldsanalys. Omvärldsbevakning behövs för att kunna följa vad som pågår och som kan påverka ämbetets verksamhetsområde. Bevakningen hjälper till att identifiera intressanta frågeställningar och trender. Omvärldsanalysen går längre. Kärnan i omvärldsanalysen kan sägas bestå av följande fyra punkter, varav de två första punkterna anses nödvändiga:

- Att spåra trender och viktiga tilldragelser inom vetenskap, teknik, ekonomi, sociala områden samt politik (inom ett eller flera av dessa områden beroende på verksamhet).
- Att definiera potentiella hot, möjligheter och förändringar till följd av dessa trender och tilldragelser.
- Att befrämja en framtidsorientering i tänkandet hos beslutsfattare.
- Att uppmärksamma beslutsfattarna på trender som konvergerar eller divergerar, växer snabbare eller avklingar.³

Typiskt är att omvärldsanalysen är sprungen ur osäkerhet. Vad händer? Varför? Hur kan det komma att påverka verksamheten?

En bra omvärldsfråga ska vara

- tydlig
- framåtsyftande
- avgränsad i tid och rum
- endast innehålla en fråga.

Vidare ska omvärldsfrågan behandla en omvärld och inte ett område som organisationen själv styr över. En typisk frågestruktur är: ”Hur kommer x att utvecklas på y års sikt?”⁴

Omvärldsanalysens fråga

Frågan som denna omvärldsanalys behandlar utvecklades ur försök att fånga ”omvärldsspanade” förändringar i studentflöden till Sverige, politikförändringar som gällde studieavgifter och förekomsten av studieavgifter, inklusive frågan om s.k. cost-sharing, dvs. fördelningen av utbildningskostnaderna mellan staten och individen och dennes familj.

UKÄ hade i sin breda omvärldsbevakning sett signaler på att den internationella rörligheten ökat i de sydeuropeiska euroländer som drabbats hårdast av den ekonomiska krisen – många, även högutbildade, lämnar sina hemländer för att finna arbete. En ökning märktes även i SCB:s statistik för inresande studenter från EU-länderna från 2010/11 och framåt. Omvärldsanalysfrågan som växte fram efter diskussioner i olika forum var: ”Hur kan den ekonomiska krisen i euroområdet påverka studentströmmarna därifrån till Sverige de närmaste fem åren?”

---

¹ *Strategisk omvärldsanalys vid myndigheter*. Arbetsrapport 2009:10 av Torbjörn Lundqvist och *Omvärldsanalys i statliga myndigheter. Framväxt, organisation och arbetsmetoder*. Arbetsrapport 2009:12 av Samuel Bohman. Institutet för framtidsstudier.

² Framför allt: *Omvärldsanalys i praktiken* (2008) av L. Genf & J. Laurent. *Framtidssäkra din organisation – 10 steg för en effektiv omvärldsanalys* (2013) av H. Sköld.

³ *Strategisk omvärldsanalys vid myndigheter* av Torbjörn Lundqvist. Arbetsrapport, Institutet för framtidsstudier 2009:10.

⁴ *Omvärldsanalys i praktiken* (2008) av L. Genf & J. Laurent.

Det finns inga strikta regler för hur många år framåt en omvärldsanalys ska sträcka sig utan tidsperspektivet beror på t.ex. frågans art, syftet med omvärldsanalysen, verksamhetens planeringshorisont och subjektiva val. Valet av fem års tidshorisont för den här omvärldsanalysen har påverkats av synpunkter från UKÄ:s tidigare insynsråd och av att fem år är en vanligt förekommande tidshorisont i omvärldsanalyser.

Tidigt i materialinsamlingen stod det klart att den formulerade omvärldsanalysfrågan var alltför vitt geografiskt ställd; fler länder omfattades av frågan än vad som var arbetsmässigt möjligt att täcka in. Därför gjordes ett urval och analysen omfattar fyra länder: Grekland, Italien, Portugal och Spanien. Dessa är valda för att de drabbades av den ekonomiska krisen tidigt och effekterna kan därmed vara synliga och mätbara. De ekonomiska svårigheterna finns dessutom fortfarande kvar för länderna. Vidare är länderna lite olika. Italien och Spanien är folkrika med relativt stora ekonomier, medan Portugal är ett litet land som har genomgått perioder av ekonomisk kris och utvandring tidigare. Grekland är det första landet som drabbades av krisen och den är fortfarande mycket djup där.

Metod

Frågan som genererat denna omvärldsanalys är: ”Hur kan den ekonomiska krisen i euroområdet påverka studentströmmarna därifrån till Sverige de närmaste fem åren?” I omvärldsanalysen utforskas ett antal områden som kan påverka den internationella rörligheten av (potentiella) studenter från de sydeuropeiska länder som befinner sig i ekonomisk kris.

I den metod som UKÄ valt att använda i denna första omvärldsanalys ingår att söka efter trender, som kan påverka den ställda frågan, inom politik, ekonomi, samhälle och teknik (en s.k. PEST-analys⁵). Analysmetoden valdes dels för att förändringar i omvärlden anses nödvändiga att spåra inom dessa områden (se de fyra punkterna på föregående sida), dels för att just de områdena ofta påverkar utbildningsområdet och studentmobiliteten. En trend i detta sammanhang är en förändring i en viss riktning (ökning, minskning), som har en historisk utveckling och pågår för närvarande. Den handlar *inte* om framtiden. Förändringen ska kunna beläggas med hjälp av t.ex. statistik, kvalitativa uppgifter eller exempel.⁶

Under trendsökningsövningen insamlades såväl identifierade förändringar som överensstämde med vad en trend är, som sådana förändringar som just börjat skönjas eller som längre fram skulle kunna visa sig vara trender. De förändringar som var regelrätta trender undersöktes djupare för att hitta skriftliga belägg, framför allt i form av statistik och annat kvalitetssäkrat material. Eftersom sådant material ofta publiceras först efter några år har även annat, mer aktuellt, kompletterande material använts. När ett belägg inte sträckt sig mer än något år tillbaka i tiden, och trenden därmed inte kunnat verifieras, har trenden strukits. De belagda trenderna har analyserats utifrån parametrar som styrka, riktning och eventuella mottrender och motkrafter.

De områden där trender har identifierats och som beskrivs i omvärldsanalysen är:

- Den ekonomiska krisen i de utvalda länderna
- Mobilitet från de krisande länderna
- De ekonomiska villkoren för utbildningsområdet och reformer
- Den högre utbildningen i relation till arbetsmarknaden

---

⁵ PEST står för P – politiska beslut, lagstiftning, regelverk; E – ekonomisk utveckling, marknad, konjunktur; S – demografi, livsstil, värderingar, andra sociala förändringar; T – teknik, miljö, it, kommunikation.

⁶ *Omvärldsanalys i praktiken* (2008) av L. Genf och J. Laurent.

- Utvecklingen av digitaliseringen
- Livskvalitet och tilltron till demokratin

Vanligtvis byggs en omvärldsanalys upp kring trender som analyseras i syfte att ge ett beslutsunderlag för en organisations strategiska beslut för framtiden. Vanligtvis ingår även en analys av konsekvenser (och risker) för verksamheten samt rekommendationer för beslut och handling. Denna omvärldsanalys innehåller inte de sistnämnda momenten utan fokuserar istället på det övergripande, nationella perspektivet. Vilka trender bedöms vara starka respektive mindre starka fem år framåt, vilka förändringar skulle kunna fungera som förstärkningar av trenderna och vad kan trenderna innebära för mobiliteten från de fyra länderna till Sverige? Den internt riktade strategiska analysen överläts till universitet och högskolor, som är den primära målgruppen för omvärldsanalysen.

Idealiskt ska en omvärldsanalys göras relativt snabbt för att behålla sin aktualitet och relevans eftersom omvärlden är i konstant förändring. Denna omvärldsanalys påbörjades dock 2014 och har vuxit fram under två år. Under tiden har stora flyktingströmmarna anlänt till Europa och Storbritannien har folkomröstat för ett utträde ur EU. Ingen av dessa händelser gick att förutse när analysarbetet påbörjades 2014, men beroende på hur händelserna utvecklas, kan de komma att påverka mobiliteten inom Europa de kommande fem åren.

Rapportens struktur

Rapportens struktur är tänkt att fungera såväl för den som vill få en snabb överblick av i vilken riktning utvecklingen går, som för den som vill få fördjupad information och utifrån faktaunderlaget göra en egen bedömning eller analys av helheten eller vissa delar. Kapitlets rubrik sammanfattar trendens riktning, sammanfattningen tar upp de viktigaste trenderna och motkrafterna och i fördjupningen presenteras de underlag som ligger till grund för bedömningarna av trenderna.

Den ekonomiska återhämtningen går sakta

Trenden i korthet

Redan 2008 anades den ekonomiska krisen inom euroområdet och 2010 vände sig Grekland, som första land, till EU och IMF för ekonomiskt stöd. Svårigheterna har fortsatt och återhämtningen låter vänta på sig. Året därpå ansökte Portugal om ett stödpaket. Den portugisiska ekonomin hade då varit i recession under flera år. Vissa strukturförändringar har gjorts och den ekonomiska utvecklingen anses nu gå i rätt riktning, men arbetslösheten är fortfarande jämförelsevis hög. Även Italiens ekonomi har länge varit i recession, den har krympt kontinuerligt sedan 2000, men landet har klarat sig utan stödpaket. Ekonomin är en av EU:s största och dras med strukturella problem. Spanien, slutligen, har en av euroområdets största ekonomier och ansökte 2012 om ekonomiskt stöd till landets banker. Budgetnedskärningar har genomförts. De senaste rapporterna indikerar att fler har arbete och att tillväxten ökar.

Fortfarande har de fyra länderna stora budgetunderskott och ungdomsarbetslösheten är fortsatt hög även om den har minskat något sedan 2013. I Italien, Portugal och Spanien är de regionala skillnaderna stora vad gäller inkomst, utbildningsnivå och andelen som har arbete.

EU-kommissionen anser att det krävs radikala strukturförändringar i flera av länderna för att ekonomierna ska ta fart och växa och för att motverka påverkan av en åldrande befolkning. Kommissionen efterlyser [svåra] politiska beslut om ekonomin från alla fyra ländernas regeringar.

Mottrender och motkrafter till trenden:

- Ungdomar och utbildade lämnar länderna för att söka en bättre framtid och kommer därmed att endast i begränsad omfattning bidra till den ekonomiska utvecklingen.
- Även om regeringarna beslutar om strukturella förändringar som påverkar ekonomin positivt kommer det att ta många år innan länderna har återhämtat sig.

Belägg för trenden och fördjupning

Den ekonomiska krisen i euroområdet blev tydlig år 2008 när några av medlemsländerna fick betydande problem med snabbt växande statskulder och budgetunderskott. Grekland och Portugal påverkades inledningsvis mest.

Grekland

Grekland var det första landet att vända sig till EU och IMF för att få ekonomiskt stöd (2010). Budgetåtstramningar genomfördes samma år. Grekland fick året därefter ett andra stödpaket och genomförde ytterligare åtstramningar. Sedan dess har diskussioner och förhandlingar pågått om spar- och räddningspaket för Grekland. När ett paket var aktuellt 2012 sattes som mål att Greklands statskuld skulle minska till 120 procent av BNP (bruttonationalprodukten) år 2020, att jämföra med nivån 152

procent under tredje kvartalet 2012.⁷ Upprepade gånger har frågan ställts om Grekland kan fortsätta att vara med i eurosamarbetet. Enligt The Economists finns en risk på 60 procent att Grekland lämnar eurosamarbetet före 2020. I början av juli 2015 folkomröstade grekerna om villkoren för ett nytt stödpaket och en tydlig majoritet röstade nej.⁸

Arbetslösheten var som högst 2013, 27,5 procent, och sjönk till knappt 25 procent 2015.⁹ Även ungdomsarbetslösheten har sjunkit på senare tid, från 58 procent 2013 till 50 procent 2015.

Italien

Italien har inte ansökt om något ekonomiskt stödpaket, men det ekonomiska läget är bekymmersamt. Landet, som har den tredje största ekonomin i euroområdet, har en BNP som minskat till en nivå jämförbar med den i början på 2000-talet. År 2008 deklarerades Italien officiellt vara i recession. Den ekonomiska tillväxten hämmas bl.a. av en åldrande befolkning och av att förhållandevis få deltar på arbetsmarknaden.

År 2011 krävde IMF att Italien skulle dra ner utgifterna och senare samma år beslutade parlamentet om ett åtstramningspaket för att balansera budgeten till 2013. Italien hade då ett av de största budgetunderskotten i euroområdet.¹⁰ Statsskulden förväntas nå sin högsta nivå 2015, 133 procent av BNP, och därefter minska. Andra problem som lyfts fram är liten konkurrens, låg produktivitet, ineffektiv statsförvaltning och rättssystem, korruption, låg innovationsnivå, hög skatt på arbete och låg skattedisciplin. Reformen pågår dock inom flera områden, som bankväsendet, skattesystemet, arbetsmarknadsområdet och utbildningssystemet (såväl skola som högre utbildning).¹¹

År 2012 och 2013 förlorade ett stort antal personer sina jobb, men sedan dess verkar läget ha stabiliserats. Arbetslösheten ökade till en historiskt hög nivå, 12,7 procent, år 2014 och detta var mycket på grund av att fler sökte jobb. Många av dem som var nya på arbetsmarknaden var kvinnor. Arbetslösheten förväntas ligga över 12 procent de närmaste två åren. Ungdomsarbetslösheten är jämförelsevis hög, 40 procent 2015, utan något tydligt trendbrott de senaste två åren. Det stora glappet mellan den kompetens arbetsmarknaden söker och de unga universitetsutbildades kompetens försvårar även för välutbildade unga att komma in på arbetsmarknaden. Tre år efter slutförd eftergymnasial utbildning hade 55 procent av 15–34-åringarna arbete (2015). Ungefär hälften av de högutbildade 25–29-åringarna hade arbete 2013.

Istället för att bli färre, och närma Italien till EU:s mål, ökade antalet människor som var fattiga och levde i social utsatthet med drygt 2 miljoner personer mellan 2008 och 2013, till att omfatta 28 procent av befolkningen. Ökningen motsvarar nästan hälften av hela den ökning som skedde inom EU under perioden.^{12,13}

---

⁷ www.gp.se/nyheter/varlden/1.763319-greker-ska-folkomrosta-om-stodpaket?m=print. www.dn.se/ekonomi/ja-till-grekiskt-stodpaket/

⁸ www.sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6205694

⁹ Tabell *Unemployment rate, 2004–2015 (%)*. Eurostat. Hämtad 2016-10-07.

¹⁰ Bl.a. information från EU-upplysningen, www.eu-upplysningen.se/Om-EU/Om-eu-I-fokus/EUs-stodprogram-mot-den-ekonomiska-krisen/; *European debt crisis*, hämtad från Wikipedia 2015-03-10, och BBC:s landsprofiler, t.ex. www.bbc.com/news/world-europe-17761153, hämtade 2015-03-10.

¹¹ *Country Report Italy 2016*. Commission staff working document, SWD(2016) 81 final. EU-kommissionen

¹² *Country Report Italy 2016*. Commission staff working document, SWD(2016) 81 final. EU-kommissionen

¹³ *Country Report Italy 2015*. Commission staff working document, SWD(2015) 31 final/2. EU-kommissionen.

Portugal

År 2011 ansökte Portugal om ekonomisk hjälp från EU och IMF och fick ekonomiskt stöd fram till juni 2014.¹⁴ Den portugisiska ekonomin hade då varit i recession under flera år. Ekonomin började växa igen i mitten av 2013. Regeringen har genomfört utgiftsneddragningar och skattehöjningar samt inlett vissa strukturförändringar. Arbetslösheten ökade på grund av krisen och nådde sin högsta nivå, 16,4 procent 2013, för att sedan minska: år 2015 låg den på 12,6 procent och förväntades fortsätta att gå ned 2016. Minskningen anses bero mer på att färre jobb försvinner än att många nya arbetstillfällen skapas. Ungdomsarbetslösheten är jämförelsevis hög, men lägst av de fyra länderna, och minskade från 38 procent 2013 till 32 procent 2015. I en rapport från EU-kommissionen uttrycks farhågor för att arbetslösheten i landet ska ligga kvar på en hög nivå; särskilt det stora antalet långtidsarbetslösa ses som en utmaning. En annan utmaning är det svaga samarbetet mellan universiteten och företagen, ett område som är avgörande för innovationskraften och matchningen med arbetsmarknadens behov.¹⁵

Mellan 2007 och 2013 ökade andelen fattiga i befolkningen till 27 procent. Landets skuldsättning var som högst 2014 (130 procent av BNP) och även om den inte har minskat som förväntat, anses utvecklingen gå i rätt riktning. Exporten har ökat och den inhemska konsumtionen har tagit fart.^{16 17 18}

Spanien

Spanien, vars ekonomi är en av de största i euroområdet, ansökte 2012 om ekonomiskt stöd till landets banker efter att ekonomin varit i recession sedan 2008. Statsskulden fortsätter att vara en av de högsta i euroområdet. Den förväntades nå över 100 procent av BNP år 2015, vara som högst 2016 och minska 2017. Regeringen har genomfört en del strukturella reformer och den finansiella sektorn håller på att reformeras. Den senaste uppgiften från EU-kommissionen är att den ekonomiska utvecklingen har vänt uppåt och 2015 och 2016 förväntas tillväxten öka ytterligare. Ett stort antal nya arbetstillfällen har skapats sedan 2014. Det var första gången sedan 2007 som arbetslösheten minskade. Den ligger dock fortfarande på en mycket hög nivå, 22 procent (2015), och unga, lågutbildade och långtidsarbetslösa är särskilt utsatta.¹⁹ Ungdomsarbetslösheten är jämförelsevis mycket hög, 48 procent 2015, men har gått ner 8 procentenheter sedan 2013, vilket kan tyda på ett trendbrott.²⁰

Ett problem vad gäller sysselsättningen är att många jobb är tillfälliga. Ett annat problem är att Spaniens ekonomi och arbetsmarknad inte är tillräckligt utvecklade för att kunna ta vara på de högutbildade som söker arbete inom kunskapsintensiva områden. Universiteten och företagen samarbetar i liten utsträckning och utbildningars bristande arbetsmarknadsrelevans kritiseras. Aktiviteten inom forskning och utveckling samt innovationskraften har fortsatt att minska och rapporterna från EU-kommissionen identifierar vissa systemproblem. Andelen av befolkningen som

---

¹⁴ Portugal lämnade stödprogrammet 2014. *EU:s stödprogram mot den ekonomiska krisen*, EU-upplysningen, uppdaterad 2014-05-16

¹⁵ Eurostat och EU-kommissionen.

¹⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/2010%E2%80%9314_Portuguese_financial_crisis.

¹⁷ *Country Report Portugal 2015*. Commission staff working document, SWD(2015) 41 final. EU-kommissionen.

¹⁸ *Country Report Portugal 2016*. Commission staff working document, SWD(2016) 90 final. EU-kommissionen.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Tabellen *Youth unemployment, 2015Q4 (%)*. Eurostat. Hämtad 2016-09-19.

riskerar att bli fattig gick kraftigt upp mellan 2007 och 2012 och situationen försämrades ytterligare 2014 (till ca 30 procent).^{21 22 23}

Hur ser framtiden ut?

Den ekonomiska utvecklingen inom euroområdet har inte varit entydig de senaste åren. För Tyskland har den pålitliga ekonomiska motorn börjat hacka, vilket påverkar även andra ekonomier. För hela euroområdet förväntades den ekonomiska tillväxten ta fart successivt 2014 och 2015. För t.ex. Grekland, Portugal och Spanien sågs en viss ljusning 2014²⁴, men en del bedömare anser att faran ännu inte är över.²⁵ Orostecken som nämns är att inflationen är alltför låg i området, arbetslösheten hög²⁶ och att allt fler medborgare har emigrerat eller vill lämna sina hemländer.²⁷ EU-kommissionen anser att det krävs radikala strukturförändringar för att ekonomierna ska växa och för att motverka effekterna av en åldrande befolkning. Problemområden som lyfts fram är t.ex. arbetsmarknaden, produktiviteten och banksektorn.²⁸

I november 2014 gjorde EU-kommissionen bedömningen att Italien, Portugal och Spanien riskerade att inte uppfylla stabilitetspaktens krav år 2015. Situationen för Spanien bedömdes vara något mindre allvarlig.²⁹ För Grekland är de ekonomiska utmaningarna ännu större än för de övriga tre ländernas.

Utrymmet för investeringar

Statsskuldens andel av BNP säger något om vilka resurser regeringarna har att investera. För Grekland, Italien och Portugal är statsskuden högre än summan av de varor och tjänster som producerats i landet under ett år (BNP). Det fjärde kvartalet 2014 hade Grekland, Italien och Portugal de högsta statsskuldena av EU:s 28 länder.³⁰

Tabell. Statsskuldens andel (%) av BNP.

Land/År	2007	2009	2011	2013	2015
Euroområdet	58	73	81	85	85
Grekland	103	127	172	178	177
Italien	100	112	116	129	133
Portugal	68	84	111	129	129
Spanien	35	53	69	94	99
Sverige	38	40	37	40	43

Källa: Eurostat.³¹

EU-kommissionen kom i december 2013 med en rapport om den ekonomiska utvecklingen i euroområdet på tio års sikt. Redan före krisen hade produktiviteten i

²¹ *Country Report Spain 2015*. Commission staff working dokument, SWD(2015) 28 final. EU-kommissionen.

²² *Country Report Spain 2016*. Commission staff working dokument, SWD(2016) 78 final. EU-kommissionen.

²³ *People at risk of poverty or social exclusion*..Statistics explained. Eurostat, 2016.

²⁴ *European economy guide. Taking Europe's pulse*. The Economist 2014-05-15.

²⁵ Memo från Olli Rehn, EU-kommissionen, 2013-08-14. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-745_en.htm?locale=en

²⁶ *EU-medborgare allt fattigare*. Svenska Dagbladet Näringsliv 2014-06-03

²⁷ *There's more than one way to leave the euro*. Market Watch, The Wall Street Journal, 2013-06-12

²⁸ *The euro area's growth prospects over the coming decade*. Quarterly report on the Euro Area, vol. 12 no 4 2013.

²⁹ Faktablad från EU-kommissionen, publicerat den 26 februari 2015: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4511_en.htm

³⁰ *Government finance statistics - quarterly data*. Eurostat: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_finance_statistics_-_quarterly_data

³¹ *General government gross debt*, Eurostat, hämtad 2016-09-08.

euroområdet varit låg under en längre tid. Rapporten visar att även utan strukturförändringar kommer tillväxttakten att ligga på omkring 1 procent per år de närmaste tio åren. Den förväntas öka andra halvan av decenniet, särskilt i de länder som nu genomför reformprogram. EU-kommissionen skriver att om strukturreformer som rör arbetskraften och produktiviteten (PFP) genomförs kan tillväxtmöjligheterna öka betydligt och de ekonomiska åtstramningarna lättas.³² Även om tillväxten ökar i krisländerna och ekonomierna växer är bedömningen att det kommer att ta många år innan utvecklingen har kommit ikapp, även inom utbildningsområdet.

---

³²*The euro area's growth prospects over the coming decade.* Quarterly report on the Euro Area, vol. 12 no 4, 2013. EU-kommissionen. -----

Allt fler söker sig bort från de krisande euroländerna

Trenden i korthet

Flera rapporter visar på en ökad mobilitet i de sydeuropeiska länderna där ekonomin är svag och arbetslösheten hög. Om de inte redan har begett sig utomlands så uppger unga att de har övervägt att lämna sitt hemland. En skillnad mot tidigare utvandringstvågor är att denna gång lämnar även högutbildade sina hemländer.

En majoritet av de studenter som väljer att studera utomlands rör sig inom Europa. Sverige är inte det populäraste valet när studenter från de fyra länderna väljer studiedestination, likväl hade antalet freemover-studenter från Grekland, Italien, Portugal och Spanien ökat betydligt vid de svenska lärosätena 2014/15 jämfört med 2010/11. Ökningen var ojämförligt störst från Grekland. De spanska studenterna var flest, trots att antalet inresande studenter totalt från Spanien minskat mellan de jämförda läsåren. Antalet personer som invandrat till Sverige från länderna och antalet personer som vill få sin utbildning därifrån bedömd av UHR har ökat successivt sedan 2010.

Engelskkunskaperna har förbättrats under flera år i Spanien och Portugal, men utvecklingen har hittills inte varit lika positiv i Italien. Vissa studentgrupper från södra Europa har angett språkkunskaper som ett av hindren för mobilitet. Sverige har länge haft en fördel i ett jämförelsevis stort kursutbud på engelska, men andra länder har knäppt in.

Ekonomin anges vara ett betydelsefullt hinder för studenter som vill studera utomlands. Sverige har rykte om sig att vara ett dyrt land och levnadskostnaderna är i jämförelse högre än i de fyra länderna och de populäraste studiedestinationerna. Samtidigt betalar en majoritet av studenterna i Italien, Spanien och Portugal studieavgift för universitetsstudier, medan endast studier på avancerad nivå är avgiftsbelagda i Grekland. Studieavgifterna har höjts sedan 2010. De ligger dock fortfarande på en jämförelsevis låg nivå vid de statliga universiteten. En mindre andel av studenterna får del av studiestödssystemen i länderna. Dessa system håller på att justeras som en effekt av den ekonomiska krisen. Studenterna har hittills i mycket begränsad utsträckning fått ta med sig studiefinansiering vid utlandsstudier.

Mottrender och motkrafter till trenden:

- Intresset bland unga vuxna för att studera, praktisera eller arbeta i andra EU-länder har minskat kraftigt enligt en Eurobarometer från 2016.
- Studenter från de fyra länderna kan ha svårt att finansiera utlandsstudier i Sverige, trots att studierna inte är avgiftsbelagda.
- Andra länder i Europa, som Tyskland och Storbritannien, är mer populära studiedestinationer än Sverige.
- Studenter upplever att deras språkkunskaper i engelska inte räcker till för universitetsstudier.

Belägg för trenden och fördjupning

Portugal är det land i EU som har högst utvandring beräknat på andel av befolkningen. Mer än 20 procent av dem som är födda i Portugal bor i andra länder. År 2013 lämnade 110 000 portugiser landet (folkmängden är 10 miljoner).

Befolkningen minskade 0,5 procent mellan 2012 och 2013.³³ Landet har upplevt utflyttningsvågor tidigare och situationen liknar den under toppåren på 60- och 70-talet, förutom att denna gång ger sig även många välutbildade av. I en undersökning bland studenter i Portugal svarade 69 procent att de tänkte emigrera efter sina studier.³⁴ Portugals premiärminister har gått så långt att han uppmanat arbetslösa att bege sig utomlands.³⁵ Främst utvandrar portugiserna till andra europeiska länder. Storbritannien är det populäraste landet bland såväl lågutbildade som högutbildade portugiser. Många beger sig även till Schweiz, Frankrike och Tyskland.³⁶

Även i Italien upprepar historien sig. Motiven bakom unga italienares flytt uppges i media vara samma som för hundra år sedan. Även i Italien (folkmängd 60 miljoner) ger sig många välutbildade unga av. Mellan 2012 och 2013 ökade andelen italienare som flyttade utomlands med 20 procent och av dessa hade mer än 30 procent en universitetsexamen.³⁷ Många italienska forskare har lämnat landet på senare år på grund av att det saknas karriärmöjligheter och konkurrenskraftiga löner. EU-kommissionen skriver att detta har påverkat innovationsklimatet i landet.³⁸ I en enkät genomförd 2013 bland universitetsutbildade som lämnat Italien och Grekland försökte forskare ta reda på vilka faktorer som låg bakom beslutet att lämna sitt land. Det skäl som angavs av flest var att utbilda sig vidare och öka sin kompetens. Hälften av grekerna och drygt en tredjedel av italienarna angav det skälet. En i det närmaste lika hög andel angav att de inte ser någon framtid i sitt land och att de kan få bättre möjligheter i det nya landet. Forskarna menar att den ekonomiska krisen verkar ha förstärkt de pådrivande faktorerna för utvandring som redan finns i Italien och Grekland.³⁹

Även rapporter från Grekland talar om att unga och välutbildade lämnar landet. En uppgift är att 160 000–180 000 universitetsutbildade hade lämnat landet fem år efter att den ekonomiska krisen blev påtaglig (folkmängd 11 miljoner).⁴⁰ En annan uppgift är att av dem som blev klara med en forskarexamen 2010 och har arbetat utomlands minst ett år har endast 15 procent återvänt till Grekland. Det antas bero på att de har större chanser att få jobb och högre lön utomlands.⁴¹ Eurostats siffror från 2015 visar att Grekland hade den näst största relativa befolkningsminskningen inom EU det året, minus 8 procent.⁴²

Statistik från Spanien visar att sedan 2007 har fler spanskfödda invånare utvandrat än invandrat och ökningen har accelererat. Vissa officiella källor visar en fördubbling mellan 2010 och 2013: beroende på källa handlade det om 80 000 eller 160 000 spanjorer som flyttade utomlands (folkmängd 47 miljoner). De spanskfödda som har utvandrat sedan krisen slog igenom är relativt unga och välutbildade. Det är vanligare att män än kvinnor utvandrar.⁴³ För unga universitetsutbildade spanjorer är jobbutsikterna dystra och medierapporter uppger att många lämnar landet för att få arbeta inom det de utbildat sig till. Tyskland är en populär destination och antalet spanjorer som utvandrat dit mer än fördubblades mellan 2007 och 2012, till drygt

---

³³ *Portuguese emigration factbook 2014* (2014), Observatório da emigracao vid University Institute of Lisbon.

³⁴ *Majority of university students want to emigrate*. The Portugal News on Line, 2012-08-16.

³⁵ *Portugal PM tells unemployed to look abroad*. Financial Times, 2012-07-03.

³⁶ *Portuguese emigration factbook 2014* (2014), Observatório da emigracao vid University Institute of Lisbon.

³⁷ *Macroeconomic imbalances. Country Report – Italy 2015*. Occasional Paper 219, June 2015. European Commission

³⁸ *Country report Italy 2016*. Commission staff working document, SWD(2016) 81 final. EU-kommissionen.

³⁹ *Voting with their feet: highly skilled emigrants from southern Europe* (2014) av Anna Triandafyllidou och Ruby Gropas, EUI, Florens. I specialnumret *The economic crisis from within: evidence from southern Europe* (2014) i tidskriften *American Behavioural Scientist* (2014).

⁴⁰ T.ex. *Imagine a country losing all of its college grads*. CNBC News, 2015-02-25.

www.cnb.com/2015/02/25/the-real-greek-tragedy-the-worlds-biggest-brain-drain.html, hämtat 2016-06-30.

⁴¹ *Greece records rapid increase in net emigration levels*, EnetEnglish, 2013-11-21.

⁴² *Population and population change statistics*. Eurostat, hämtad 2016-06-30.

⁴³ *Spain: from immigration to emigration?* (2015). Documentos de trabajo no 1503, Banco de Espana.

37 000 personer. Under första halvan av 2013 ökade antalet med ytterligare 39 procent.⁴⁴

En Eurobarometer som efterfrågat unga vuxnas (16–30 år) åsikter inom ett antal områden 2016 visar en ändrad attityd till mobilitet jämfört med 2011. I den senaste undersökningen svarade 61 procent att de inte är intresserade av att studera, praktisera eller arbeta i ett annat EU-land. Fem år tidigare hade 37 procent av dem som inte bött utomlands angett ointresse som skäl. European Student Network menar att det finns ett samband mellan det minskade intresset för att bo en tid i ett annat EU-land och att Europa går igenom en identitetskris, en demokratisk kris och en ekonomisk kris.⁴⁵ Svaren i den senaste undersökningen från de fyra länderna ligger dock på eller över EU-genomsnittet. I Italien och Grekland svarade endast omkring hälften av de tillfrågade att de inte vill studera eller arbeta utomlands.^{46 47}

Många studenter stannar i Europa

Statistik över studentmobilitet visar att en majoritet av de europeiska studenter som väljer att studera utomlands rör sig inom Europa.⁴⁸ Det verkar finnas en syd-nord-uppdelning. Studenter från Spanien, Grekland, Portugal och Italien blickar allt mer norrut när det gäller studier och arbete i mer stabila ekonomier. En drivkraft för dessa studenter är möjligheterna att få arbete efter avslutade studier. Förfrågningar till informationsportalen Study Portal om studier utomlands från personer i Grekland, Italien, Portugal och Spanien ökade med mer än 150 procent mellan 2011 och 2012. Ungefär 10 procent av frågorna gällde Sverige.⁴⁹ Storbritannien, USA och även Tyskland lockar mer. På senare tid har antalet utländska studenter som valt Storbritannien minskat. En av anledningarna till det uppges vara de relativt höga studieavgifterna.

En studie beställd av det österrikiska Ministry of Science som använt bl.a. data från Eurostudent 2010 visar att en större andel studenter inom ”Bologna-länderna” (European Higher Education Area) rör sig från södra Europa till norra Europa än tvärtom, och från länder med lägre BNP till länder med högre BNP än tvärtom.^{50 51}

Inom Erasmusprogrammet hör Spanien och Italien till de länder som har såväl skickat ut som tagit emot flest studenter. Läsåret 2012/13 åkte 37 000 respektive 27 000 studenter på utbyte därifrån. I en sammanställning av statistiken över utresande studenter 2007/08 och 2010/11 ökade flödet av utresande studenter från Spanien med 40 procent. Även från Grekland och Italien ökade flödet av studenter mycket under perioden. Studentflödet från Portugal ökade ungefär hälften så mycket och varierade starkt år från år; läsår med stagnation har växlat med läsår med en hög andel utresande studenter. Mellan 2012 och 2013 fortsatte antalet utresande studenter inom Erasmus att öka i Grekland (18 procent), Italien (10 procent) och Portugal (9 procent), medan det minskade i Spanien (-1 procent).

---

⁴⁴ *For Spanish youth, a hard choice to go abroad for work.* Fortune, 2014-08-01.

⁴⁵ European Student Network: <https://esn.org/news/esn-reacts-eurobarometer-2016>

⁴⁶ *European youth in 2016.* Eurobarometer. EU-parlamentet.

www.europarl.europa.eu/atyourservice/sv/20160504PVL00110/European-youth-in-2016.

⁴⁷ *Youth on the move. Education and training, mobility, employment and entrepreneurship* (2011). Flash Eurobarometer 319b, EU-kommissionen.

⁴⁸ *Student mobility in the EHEA. Underrepresentation in student credit mobility and imbalances in degree mobility* (2014) av A. Grabher, P. Wejwar, M. Unger & B. Terzieva. Institute for Advanced Studies, Wien

⁴⁹ *Eurozone crisis boosting student mobility in the south*, ICEF Monitor, 2012-08-31.

⁵⁰ Svarefrekvensen i Eurostudent 2010 varierade mellan 2 procent och 94 procent beroende på urvalsmetod och undersökningsmetod. Den svenska undersökningen hade en svarefrekvens på 37 procent. (Uppgift från UHR 2015-07-30)

⁵¹ *Student mobility in the EHEA. Underrepresentation in student credit mobility and imbalances in degree mobility* (2014) av A. Grabher, P. Wejwar, M. Unger & B. Terzieva. Institute for Advanced Studies, Wien.

Analysen som är baserad på Eurostudent-materialet visar likheter och skillnader mellan de studenter som läst delar av sin utbildning utomlands. Bland de svarande från Spanien är det en betydligt högre andel av de äldre studenterna som läst utomlands – 30 procent av de 25 år och äldre – jämfört med de i samma åldersgrupp som svarat från Italien och Portugal (8 procent respektive 13 procent).⁵²

En ökning av europeiska studenter i Sverige

Samtidigt som de avgiftsskyldiga tredjelandsstudenterna blev färre 2010/11, ökade antalet inresande studenter (utbytesstudenter och freemover-studenter) till Sverige från de europeiska länderna (EU, EES och Schweiz). En stor del av ökningen bestod av nya inresande studenter, framför allt freemover-studenter, dvs. studenter som ordnat sina studier i utlandet på egen hand.

För drygt en tredjedel av de nya freemover-studenterna och 25 procent av alla inresande freemover-studenter gick det inte att fastställa ursprungsland. Även en del av dessa studenter kom från Europa.⁵³

Sedan 2008/09 har studenterna från Grekland, Italien, Portugal och Spanien stabilt utgjort 16 procent av gruppen inresande studenter totalt sett från Europa, trots de förändringar som varit i studentantalet. Deras andel av de europeiska freemover-studenterna har däremot successivt ökat, från 12 procent 2008/09 till 17 procent 2014/15. Störst var ökningen mellan 2010/11 och 2012/13.

Läsåret 2012/13 var det totala antalet inresande studenter från EU, EES och Schweiz som högst och har sedan dess minskat. Av de fyra länderna har Grekland stått för den största procentuella ökningen av inresande studenter till Sverige mellan 2010/11 och 2014/15 (138 procent) och någon minskning märks ännu inte. Från Spanien kom färre inresande studenter 2014/15 än 2010/11, men de spanska studenterna var fortfarande den största gruppen. En majoritet av de inresande grekiska studenterna var freemover-studenter, medan en majoritet av de inresande studenterna från Italien och Spanien var utbytesstudenter.^{54 55} För freemover-studenterna från de fyra länderna var mönstret ett annat än för de inresande studenterna totalt: antalet freemover-studenter var fler från alla fyra länderna 2014/15 jämfört med 2010/11. Ökningen var störst för freemover-studenter från Grekland: 232 procent. (se tabellerna)

---

⁵² *Student mobility in the EHEA. Underrepresentation in student credit mobility and imbalances in degree mobility* (2014) av A. Grabher, P. Wejwar, M. Unger & B. Terzieva. Institute for Advanced Studies, Wien.

⁵³ *Fler betalande studenter hösten 2012*. Universitetskanslersämbetet. Statistiskt meddelande 2013-09-10/6.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Internationell studentmobilitet i högskolan 2012/13*. Statistiskt meddelande UF 20 SM 1302. UKÄ och SCB.

Tabell. Antal inresande studenter (utbytesstudenter och freemover-studenter) i högskoleutbildning i Sverige.

Land	2008/09	2010/11	2012/13	2014/15	Förändring 2010/11– 2014/15 (%)
Grekland	250	265	587	631	138
Italien	698	798	876	833	4
Portugal	164	165	188	164	- 1
Spanien	1 162	1 361	1 349	1 071	- 21
EU, EES & Schweiz	14 106	15 710	17 347	16 444	5

Källa: UKÄ och SCB⁵⁶

Tabell. Antal inresande freemover-studenter i högskoleutbildning.

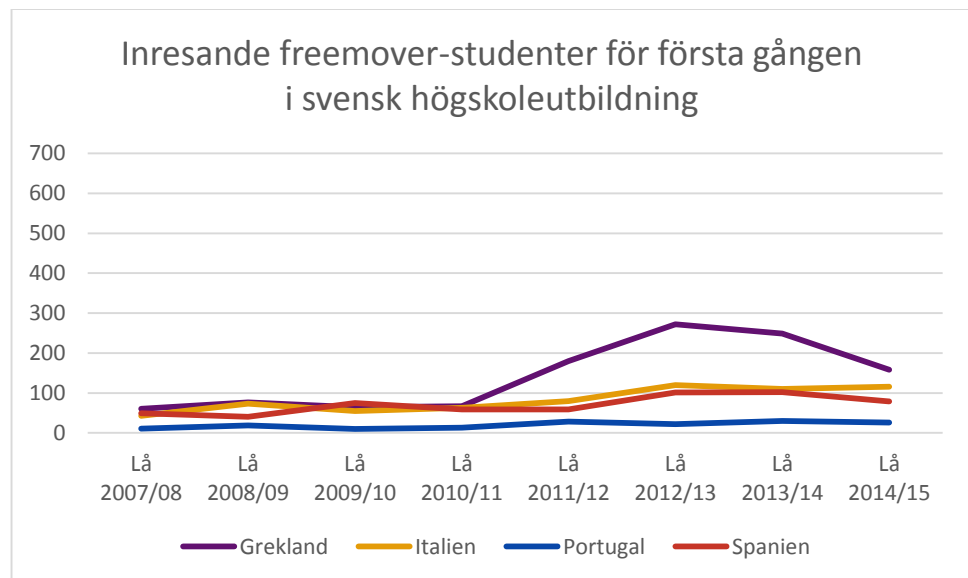
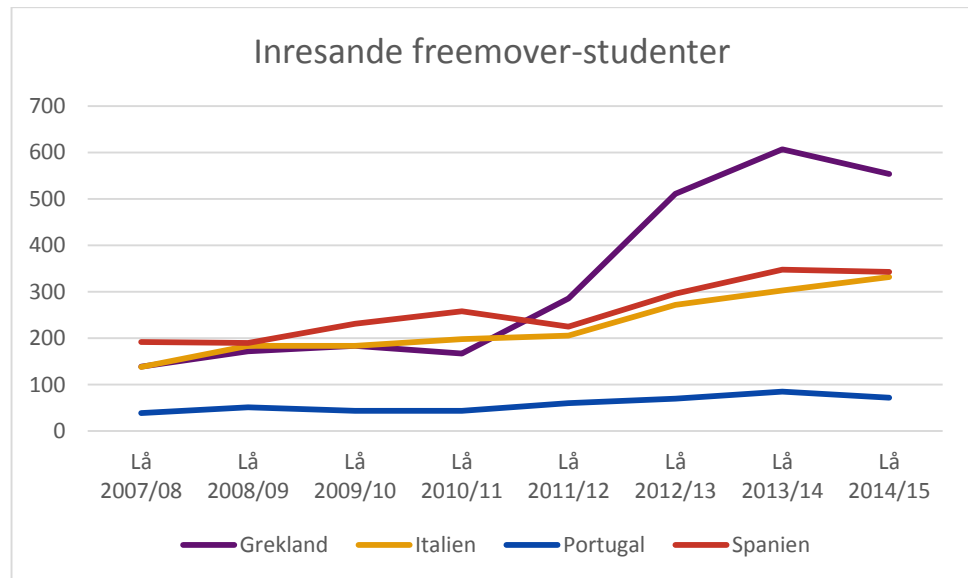
Land	2008/09	2010/11	2012/13	2014/15	Förändring 2010/11– 2014/15 (%)
Grekland	172	167	492	554	232
Italien	184	198	268	332	68
Portugal	51	44	69	72	64
Spanien	190	258	284	343	33
EU, EES & Schweiz	4 912	5 545	6 916	7 644	38

Källa: UKÄ och SCB⁵⁷

Efter en initial ökning av antalet nya freemover-studenter efter 2010/11 (från Spanien ett år senare) har antalet återigen minskat från Grekland och Spanien. Om minskningen fortsätter på liknande sätt som hittills kan antalet nya freemover-studenter inom ett par år vara nere på samma nivåer som 2010/11. Från Italien däremot ökade antalet nya freemover-studenter fram till 2012/13 och någon minskning märks inte därifrån. För inresande freemover-studenter totalt från de fyra länderna ligger nivåerna fortfarande betydligt högre än innan den ekonomiska krisen (se diagrammen).

⁵⁶Internationell studentmobilitet i högskolan 2012/13. Statistiskt meddelande UF 20 SM 1302. UKÄ och SCB, samt dito för läsåret 2014/15, UF 20 SM 1503.

⁵⁷ Ibid.

Källa: UKÄ och SCB⁵⁸

Faktorer som kan påverka mobiliteten

Det talas om s.k. ”push and pull”-faktorer som påverkar huruvida människor förflyttar sig mellan länder. Man har försökt utröna betydelsen av olika faktorer för studenters mobilitet från sina hemländer till andra länder, eller till vissa andra länder. Sådant som antas påverka är t.ex. levnadskostnader i mottagarlandet, om det finns landsmän där, möjligheter till arbete och karriär hemma och utomlands, erkännande av utlandsstudier, språkkunskaper, studentboende, studiestöd under utlandsstudierna och studieavgifter. En studie av spanska studenter som framför allt deltagit i Erasmusutbyten under 2004–2006 fann att personliga skäl, som personlig utveckling, att söka nya erfarenheter och att öka sitt oberoende från familjen, var de starkast vägande skälen för att söka sig utomlands. Även akademiska skäl, som att lära sig eller förbättra sina språkkunskaper och att förbättra sina möjligheter att få ett arbete,

⁵⁸ Statistiska meddelanden om internationell studentmobilitet i högskolan från UKÄ och SCB.

påverkade beslutet. Vad gäller val av destination var den ojämförligt viktigaste faktorn språket för dessa spanska studenter.⁵⁹

Den tidigare nämnda studien som frågat italienska och grekiska universitetsutbildade om skälen till att de har flyttat utomlands efter studierna visar att för dessa välutbildade personer är det inte viktigt att flytta dit landsmän tidigare begett sig utan det som styrde var potentiellt bättre karriärmöjligheter, högre lön och goda utbildningsmöjligheter.

I Eurostudent-materialet från 2010 angav ungefär en tredjedel av studenterna direkt studierelaterade faktorer som hinder för mobilitet, t.ex. att inte få tillgodoräkna sig poäng från utlandsstudierna. För omkring 40 procent av de portugisiska studenterna var separation från familj och vänner det största hindret för studier utomlands.⁶⁰

De upplevda hindren för att studera utomlands varierar inte bara mellan länderna utan även mellan studenter med olika social bakgrund i länderna. Studenter vars föräldrar har förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå upplever oftare och starkare att ekonomisk osäkerhet är ett hinder för mobilitet än studenter med högutbildade föräldrar. Statistiken visar också att sannolikheten är lägre att de med lågutbildade föräldrar studerar utomlands.⁶¹

Levnadskostnader i mottagarlandet anses vara en faktor som kan påverka valet av studiedestination. Jämfört med Grekland och Portugal ligger levnadskostnaderna (inklusive hyra) omkring 35 procent högre i Sverige. Något mindre är skillnaden mellan Sverige och de övriga två länderna; levnadskostnaderna är 25 procent högre i Sverige än i Spanien och ca 10 procent högre än i Italien (2016). Bland studenter från dessa fyra länder är Tyskland och Storbritannien mycket populära destinationer. I Tyskland ligger levnadsomkostnaderna 10 procent lägre än i Sverige. Vad gäller Storbritannien så är levnadsomkostnaderna där i paritet med de svenska.⁶²

Språkkunskaper – idag och i framtiden

Sverige har en jämförelsevis hög andel universitetskurser på engelska i utbudet.⁶³ Konkurrenten hårdnar dock. Jämfört med 2007 erbjöd de europeiska lärosätena tre gånger så många program på engelska 2014. Nederländerna hade flest, drygt 1 000 program på engelska, vilket motsvarade 30 procent av alla utbildningsprogram. Sverige kom på tredje plats med drygt 800 program.⁶⁴ För att utbildning på engelska ska vara en konkurrensfördel i rekryteringen av utländska studenter måste studenterna dock ha tillräckliga språkkunskaper. Svaren i Eurostudent indikerar att detta skulle kunna upplevas som ett betydande hinder för studenter från Spanien men mindre viktigt för potentiella portugisiska studenter. Av de spanska studenterna ansåg sig omkring 40 procent inte ha tillräckliga språkkunskaper.⁶⁵

---

⁵⁹*The mobility of university students in Europe and Spain* av P. Pineda, V. Moreno & E. Belvis. European Educational Research Journal, vol. 7, no 3, 2008.

⁶⁰ *Student mobility in the EHEA. Underrepresentation in student credit mobility and imbalances in degree mobility* (2014) av A. Grabher, P. Wejwar, M. Unger & B. Terzieva. Institute for Advanced Studies, Wien.

⁶¹ *Intelligent brief: Short-term mobility and mobility obstacles*. Eurostudent. Baserat på data från den fjärde Eurostudent-undersökningen, insamlad 2009–2010.

⁶² Från webbsiten numbeo.com. Uppgifter hämtade 2016-07-01.

⁶³ *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*. OECD, 2013.

⁶⁴ *English-taught programs in European higher education. The state of play 2014*. (2014). B. Wächter, F. Maiworm (eds.). ACA papers on international cooperation in education, ACA.

⁶⁵ *Student mobility in the EHEA. Underrepresentation in student credit mobility and imbalances in degree mobility* av (2014) A. Grabher, P. Wejwar, M. Unger & B. Terzieva (2014). Institute for Advanced Studies, Wien.

Även uppgifter från EF, ett utbildningsföretag i språkbranschen, ger indikation om en språkbarriär för spanjorer, men också att barriärens betydelse inte är absolut och delvis beror på region i landet. Företagets undersökning baseras på språkprov och inte egenbedömda kunskaper. I EF:s index har Spanien på några år genomgått en av de snabbaste förbättringarna i engelskkunskaper av länderna som ingår i indexet. Ambitionsnivå vad gäller engelskundervisningen i skolan har höjts. Spanjorernas färdigheter bedöms ligga på en mellannivå och renderade Spanien plats 23 år 2013. Även Portugal har haft en uppåtgående utveckling och nådde samma år plats 17 samt den näst högsta färdighetsnivån (Sverige och sex andra europeiska länder ligger på den högsta nivån.). Italien har tappat i jämförelse med andra länder och låg år 2013 på plats 32, med engelskkunskaper på en låg färdighetsnivå, dock med en svag uppåtgående trend. Grekland finns inte med i indexet.⁶⁶

Eurobarometerens uppgifter om egenrapporterade språkkunskaper ger en splittrad bild av utvecklingen över tid och språkfärdigheternas omfattning, även inom ett och samma land. Samtidigt som omkring 60 procent av italienarna och portugiserna uppgav att de inte talade något annat språk än sitt modersmål, hade andelen i Italien som talade två utländska språk ökat med 6 procentenheter mellan 2005 och 2012, till 22 procent. I Portugal däremot hade den dubbla språkkompetensen minskat med 10 procentenheter till 13 procent. I Spanien uppgav drygt hälften av personerna att de inte talade något utländskt språk.⁶⁷

Tabell. Självs kattade språkkunskaper inom EU (2012), i procent.

	Engelska	Tyska	Franska	Spanska	Minst två utländska språk
Grekland	51	5	9	-	15
Italien	34	-	16	11	22
Portugal	27	-	15	10	13
Spanien	22	-	-	16	18
Sverige	86	26	9	-	44

Källa: EU-kommissionen.⁶⁸

Varken resultatet i Eurobarometern eller EF:s index går att använda för att generalisera kunskapsnivån i ett helt land eller för individers engelskkunskaper. De handlar dessutom mer om det som varit än om framtiden. Framtidspåverkan kan istället komma från t.ex. skolans krav och undervisningen i engelska. I Eurobarometer, som även undersöker attityder till språkkunskande, identifierades bl.a. följande faktorer som ökar chansen att en person kan tala minst två utländska språk: personen var 15–24 år gammal, gick fortfarande i skolan på heltid, hade utbildat sig fram till 20-årsåldern, upplevde sig högre på den sociala skalan och använde internet dagligen.

En Eurydice-rapport från 2013 visar att Grekland och Italien, med sina två obligatoriska språk, är de länder i denna analys som formellt erbjuder störst möjlighet för elever att studera utländska språk i skolan. I Italien är sedan 2004 engelska obligatoriskt från sju års ålder. I Spanien är det endast obligatoriskt med ett utländskt språk.⁶⁹ Spanska lärares engelskkunskaper har ifrågasatts, men antalet lärare som godkänts på en mellannivå (eng. *intermediate*) eller högre har ökat. Även de

⁶⁶ EF: rapport 2013, www.ef.se/_/~/media/efcom/epi/2014/full-reports/ef-epi-2013-report-master-new.pdf

⁶⁷ *Europeans and their languages*. Special Eurobarometer publicerad 2006 och 2012. EU-kommissionen.

⁶⁸ *Europeans and their languages*. Special Eurobarometer 386, 2012. EU-kommissionen.

⁶⁹ *Towards a mobility scoreboard: Conditions for learning abroad in Europe* (2013). Eurydice, EU-kommissionen.

italienska lärarnas kompetens att undervisa i engelska har ifrågasatts och det pågår en satsning på lärarfortbildning i Italien.

Andra åtgärder som kan leda till en god framtida utveckling är att från 2014 är undervisning på engelska obligatorisk i ytterligare ett ämne under det sista året på alla gymnasieutbildningar i Italien. Vid Politecnico di Milano, ett av Italiens ledande universitet, är numera engelska undervisningsspråket i de flesta kurser som leder till examen. Universitetets rektor menar att beslutet handlar om två val: att fortsätta att vara isolerad eller att öppna sig och möjliggöra en verksamhet i ett internationellt sammanhang. I Spaniens pågående skolreform är engelska ett av tre kärnämnen. Tvåspråkig utbildning har blivit mycket populär för barn och yngre elever och antalet utländska lärare har ökat. Vidare måste, sedan 2014, spanska gymnasieelever bli godkända på ett muntligt engelskaprov för att klara sin avslutande gymnasieexamen. Även annan utveckling visar på en attitydförändring i Spanien vad gäller värdet av att kunna engelska.⁷⁰⁷¹

Den senaste Eurobarometer om språkkunskaper (från år 2012) visade att även de intervjuade som själva inte hade så goda språkkunskaper ansåg att detta var mycket viktigt för deras barn. Det har sedan 2003 (förnyad 2008) funnits en språkstrategi i EU som bl.a. har som mål att EU-medborgare ska kunna tala två utländska språk.⁷²

Studieavgifter enligt olika principer

I alla fyra länderna förekommer studieavgifter inom den statliga högskoleutbildningen. Avgiftsnivån sätts enligt olika principer. Sådant som påverkar kan vara om studierna är på heltid eller deltid, ämnesvalet, registreringsåret, hur många poäng studenten har godkänts på eller hur många tentamina som studenten har underkänts i, om studenten får studiestöd (då minskas avgiften eller tas bort), vilken nivå minimilönen är i landet, vilken avgiftsnivå som lärosätet bestämmer m.m.

Enligt den senaste sammanställningen betalade i Spanien 2014/15 drygt 72 procent av studenterna studieavgift. Vanligast var en avgift på omkring 1 100 euro för utbildning på grundnivå och 2 000 euro för utbildning på avancerad nivå. I Italien betalade ungefär 90 procent av studenterna studieavgift 2015/16, och den vanligaste avgiften på såväl grundnivå som avancerad nivå var 1 200 euro. Alla studenter är avgiftsskyldiga i Portugal och det första året är avgiften högre än för studierna därefter. Den vanligaste avgiftsnivån 2015/16 var omkring 1 100 euro på grundnivå och avancerad nivå. I Grekland tas studieavgift ut för all utbildning vid det statliga distansutbildningsuniversitetet Hellenic Open University och för viss utbildning på avancerad nivå, men såväl heltids- som deltidsstudier på grundnivå är avgiftsfria. På avancerad nivå låg avgiften 2014/15 på mellan 3 600 euro och 12 000 euro. Sedan den ekonomiska krisen inleddes har det funnits förslag om att införa mer omfattande studieavgifter i Grekland, vilket mötts av protester.

Studieavgifterna vid de privata universiteten i länderna är betydligt högre än vid de statliga universiteten.⁷³

---

⁷⁰ *EF Proficiency English Index* (2013).

⁷¹ *English language market report: Spain* (2011) av Jan Kingsley. British Council.

⁷² *Europeans and their languages. Special Eurobarometer 386, 2012. EU-kommissionen.*

⁷³ *National student fee and support systems 2013/14*. Eurydice – facts and figures. EU-kommissionen, och motsvarande rapport från 2015/16.

Begränsad studiefinansiering

Många av studenterna i Eurostudent-materialet från 2010 uppgav att ekonomin var ett hinder för utlandsstudier. Detta svarade omkring 60 procent av de studenter i Spanien och Portugal som (ännu) inte studerat utomlands. I Eurobarometern från 2014 svarade 18 procent av dem som inte hade studerat eller arbetat utomlands inom EU att de upplevt det som svårt att få tillräckligt med information om studiefinansiering.⁷⁴

Eurydice har även samlat in och publicerat uppgifter från medlemsländerna om deras studiestödssystem, senast för läsåret 2015/16. Beskrivningarna visar att systemen har olika grundprinciper och olika stor omfattning. Det kan vara behovsprövat eller/och meritbaserat eller ges på nationell, regional eller kommunal nivå m.m. I de fyra länderna påverkar studentens familjs ekonomi studiestödet och en del av det kan ges till föräldrarna, t.ex. i form av skattelättnader, avdrag eller särskilda bidrag. Inget av de fyra länderna har ett system som är tillgängligt för alla studenter och en relativt liten del av studenterna får tillgång till bidrag, stipendier och lån.

Även för studiefinansiering vid utlandsstudier gäller olika regler i länderna. Studenter från Italien, Portugal och Spanien som vill läsa en del av sin utbildning utomlands får ta med viss studiefinansiering och/eller får extra finansieringsstöd. Endast de studenter från Grekland som studerar på masternivå utomlands kan få viss hjälp med studiefinansiering.^{75 76}

Med tanke på ländernas ansträngda statsfinanser och kraven på reformer kan studiefinansieringssystemen förändras. I Spanien presenterade utbildningsministern 2014 en idé om att ersätta stipendier och bidrag med ett studielånesystem liknande det brittiska.⁷⁷ Ett annat exempel är Italien där beslut fattats 2010 om en studiestödsreform för att förbättra möjligheterna för studenter från sämre socioekonomiska förhållanden och att främja goda studieresultat överlag. Reformerna har dock inte genomförts än.⁷⁸

Erkännande av europeisk utbildning

Hur svårt det är för en europeisk student att få en svensk högskoleutbildning erkänd, eller poäng tillgodoräknade, i hemlandet varierar. Ungefär en tredjedel av studenterna i Eurostudent 2010 uppgav att tillgodoräkandet av utlandsstudierna var ett hinder för mobilitet. Olika initiativ har tagits på Europa- och EU-nivå för att lösa denna mobilitetsfråga, t.ex. Lissabonkonventionen och direktivet för erkännande av yrkeskvalifikationer.⁷⁹ Undan för undan har de europeiska länderna ratificerat Lissabonkonventionen: Portugal var först (2001), samma år som Sverige, därefter anslöt sig Spanien (2009) och sedan Italien (2010). Grekland är det enda av de fyra länderna som inte har ratificerat Lissabonkonventionen. Alla fyra länderna är dock medlemmar i European Higher Education Area, och deltar alltså i Bolognasamarbetet.

---

⁷⁴ Siffran gäller de länder som var medlemmar i EU före 2004.

⁷⁵ *Towards a mobility scoreboard: Conditions for learning abroad in Europe*, (2013). Eurydice, EU-kommissionen.

⁷⁶ *National student fee and support systems 2013/14*. Eurydice – facts and figures. EU-kommissionen, och motsvarande rapport från 2015/16.

⁷⁷ <http://www.pangeatoday.com/college-public-funding-from-scholarships-to-student-loans/>. Hämtad 2014-09-30.

⁷⁸ *National student fee and support systems 2015/16*. Eurydice – facts and figures. EU-kommissionen.

⁷⁹ Direktivet om erkännande av yrkeskvalifikationer 2005/36/EG ska underlätta för den som vill arbeta med ett reglerat yrke i ett annat EU-/EES-land. Ett nytt direktiv trädde i kraft 1 januari 2016.

Kontakter i Sverige kan påverka destinationsvalet

Framtidsutsikterna är en faktor som kan bidra till att människor lämnar sina länder och under en kortare eller längre tid bor utomlands. Om familjen känner någon som bor i ett annat land kan detta innebära en språngbräda och avgöra valet av studiedestination. Undersökningen av vad som lockar välutbildade personer från Italien och Grekland att söka sig utomlands visar dock att släktskap och landsmän inte var lika viktiga faktorer i valet av destination som de varit för tidigare, lågutbildade, utvandrare. Istället är det bättre karriärmöjligheter – även bättre utbildning på avancerad nivå och forskarnivå – högre inkomst och högre livskvalitet som i första hand påverkat deras val.

Det kan ändå vara intressant att ta del av SCB:s befolkningsstatistik. Av de fyra nationaliteterna har antalet spanjorer som bor i Sverige ökat mest sedan den ekonomiska krisen fick genomslag. Utrikesfödda greker är den största gruppen i Sverige (se tabellen).

Tabell. Utrikes födda boende i Sverige.

Land utrikes födda	2003	2008	2010	2014	Ökning 2010–2014, %
Grekland	10 853	11 043	11 381	15 176	33
Italien	6 584	7 243	7 804	10 016	28
Portugal	2 533	2 774	2 936	3 457	18
Spanien	5 470	6 163	6 763	9 495	40

Källa: SCB:s befolkningsstatistik.

Även antalet ärenden om bedömning av utländsk utbildning har ökat betydligt sedan 2007 enligt statistik från Universitets- och högskolerådet (UHR). Åren 2012–2013 märktes en tydligt större ökning än tidigare. Det kommer in ojämförligt flest ansökningar som gäller utbildning från Grekland och Spanien. För Spanien kan den uppåtgående trenden dock ha brutits 2014 (se tabellen).

Tabell. Antalet inkomna ärenden till UHR om bedömning av utländsk utbildning.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Grekland	17	7	16	45	79	105	152	157
Italien	32	33	37	54	65	37	71	85
Portugal	6	4	6	10	8	11	15	14
Spanien	52	57	55	78	82	98	152	130

Källa: UHR.

Krisen har lett till minskade investeringar och nya reformer på utbildningsområdet

Trenden i korthet

EU-kommissionen arbetar sedan några år för att den högre utbildningen ska reformeras och bli mer relevant och medlemsländerna har antagit strategier för ekonomisk utveckling där högre utbildning spelar en viktig roll. Inledningsvis under krisen gjorde endast Grekland budgetnedskärningar inom utbildningsområdet, men följdes sedan av de andra tre länderna. Grekland, Italien och Spanien hör till de länder i Europa som har minskat sina utbildningsbudgetar mest. Budgetneddragningarna har lett till farhågor om forskarflykt, svårigheter att delta i internationella forskningssamarbeten och sämre utbildningskvalitet.

I Grekland har anslagsnedskärningarna varit så stora som 60 procent för lärosätena 2008–2016 samtidigt som studentantalet har ökat. I Italien har den statliga finansieringen till universiteten minskat mer än antalet studenter. I Spanien har regeringen på senare tid ökat anslagen till universiteten och studentantalet förväntas minska. Sammantaget innebär det att anslagen till de spanska universiteten förväntas nå 2008 års nivå om ett par år. Portugal är det enda sydeuropeiska landet som avsätter mer till universiteten än innan krisen, men där var utgångsnivån jämförelsevis låg.

Fördelningen av kostnaderna för den högre utbildningen har i viss mån skiftats så att studenten och dennes familj numera betalar en större del än tidigare.

Systemförändringar har beslutats i alla fyra länderna, men genomförandet går olika fort. Portugal genomförde betydande systemförändringar åren innan den ekonomiska krisen och fortsätter med ytterligare reformer som bl.a. rör utbildningsutbudet och utbildningens arbetsmarknadsrelevans. Det finns förhoppningar om att den högre utbildningen ska bidra till att lyfta landets ekonomi. I Portugal är övergången till den högre utbildningen fortfarande relativt låg. I Spanien genomförs reformer, som bl.a. ändrar examensstrukturen till ”Bolognautformningen”. I Italien har beslut fattats om resultatbaserad resursfördelning och företagsavdrag för investeringar i forskning och utveckling. I Grekland handlar reformerna bl.a. om att ändra styrningen av lärosätena och höja kvaliteten i utbildningen.

Som en följd av den ekonomiska situationen gör länderna även förändringar i sina studiestödssystem.

Mottrender och motkrafter till trenden:

- I Grekland och Italien har genomförandet av vissa beslutade utbildningsreformer inte påbörjats.

- På senare tid har Italien, Portugal och Spanien gjort särskilda satsningar eller ökat sina utbildningsbudgetar efter flera år av neddragningar. Satsningarna har delvis varit inriktade på att kompensera tidigare personalneddragningar och pensionsavgångar.

Belägg för trenden och fördjupning

De första krisåren fortsatte EU-länderna att avsätta i storleksordningen lika stora budgetar till utbildning och högre utbildning som innan krisen bröt ut. Från 2011 blev detta dock allt svårare att upprätthålla och de flesta länder som drogs med allvarliga budgetunderskott minskade sina utbildningsbudgetar. Grekland, Italien och Portugal hör till dem som drog ner mest – 5 procent eller mer.⁸⁰

European University Association (EUA) har följt universitetens situation under krisen och sammanfattat läget, baserat på uppgifter från 2008 (innan den ekonomiska krisen blev påtaglig) och 2015.⁸¹ Inledningsvis påverkades infrastrukturen, men på senare tid har även undervisningen påverkats negativt av budgetnedskärningarna. Enligt EUA:s analys är Grekland det land i Europa där minskningen av den statliga finansieringen till universiteten har varit absolut störst: 60 procent sedan 2008. Många lärosäten har numera svårt att betala sina driftskostnader. För enstaka grekiska lärosäten, som University of Crete, minskade det statliga anslaget med 75 procent mellan 2011 och 2012.⁸² Samtidigt som finansieringen till universiteten har minskat radikalt har studentantalet ökat, med 15 procent 2015 jämfört med 2008. EUA kallar den grekiska högre utbildningen ett hotat universitetssystem.

EUA:s sammanställning visar att i Italien har sedan 2008 såväl antalet studenter minskat som den statliga finansieringen till universiteten, men förändringarna har inte varit i paritet med varandra. Den statliga finansieringen har minskat mer, 17 procent jämfört med 9 procent för studentantalet. Endast 60 procent av tjänsterna vid universiteten återbesattes 2016 jämfört med 2015. EUA gör bedömningen att det italienska universitetssystemet har påverkats betydligt och är under press.

För Spanien ser det något mer hoppfullt ut. Där har universiteten fått minskade statliga anslag jämfört med före den ekonomiska krisen (2008) och samtidigt har studentantalet ökat något (1 procent). Medel till infrastruktur och utrustning fortsatte att minska 2016, men sammantaget har mer resurser avsatts på senare år och universiteten förväntas finansieras på samma nivå som 2008 om ett par år. Dessutom beräknas studentantalet minska inom en snar framtid. EUA kallar det ett hotat universitetssystem, men de två förändringarna innebär en mer positiv utveckling för de spanska universitetens ekonomi än för universiteten i Italien och Grekland.

Portugal gjorde neddragningar i finansieringen av universiteten åren före 2008 och har under krisåren valt att öka finansieringen, i och för sig från en jämförelsevis låg nivå. Samtidigt med anslagsökningarna har också antalet studenter ökat. EUA:s analys visar att Portugal är det enda av de sydeuropeiska länderna som avsätter mer till universiteten 2016 än 2008.

EUA ser en förändring till att generellt i de europeiska länderna – oberoende av hur statens finansiering av den högre utbildningen har utvecklats – förväntas lärosätena leverera mer än tidigare för de medel de tilldelas. Kraven på effektivitet har höjts. Vidare konstaterar organisationen att det har blivit en alltmer komplex uppgift för universiteten att utveckla strategier som kan säkra långsiktigt stabil finansiering i och

⁸⁰ *EUA Public Funding Observatory 2015*. European University Association.

⁸¹ *EUA Public Funding Observatory 2016*. European University Association

⁸² <http://monitor.icef.com/2014/10/continuing-economic-crisis-greece-pushes-pulls-student-mobility/>

med att finansieringen kommer från fler håll, nationellt och internationellt (främst EU:s olika program och fonder).⁸³

Även forskningsfinansieringen minskades tidigt i krisens spår. Det finns farhågor att detta kommer att leda till att lärare och forskare vid lärosäten i de mest påverkade länderna söker sig till andra länder, och att kvaliteten på ländernas utbildning och forskning sjunker. Det finns även en oro att lärosätena får svårt att hålla en tillräckligt hög kvalitet för att delta i internationella forskningssamarbeten. EU:s strukturfonder och ramprogram har delvis kunnat kompensera en del av budgetneddragningarna, men fonderna är egentligen inte tänkta att ersätta nationella finansieringsstrukturer.⁸⁴ Att återuppbygga de stagnerade eller nedmonterade strukturerna befaras i sin tur ta lång tid.

Ändrad fördelning av kostnaderna för högre utbildning

Under krisen har alltmer av kostnaden för högre utbildning flyttats från staten till studenten och dennes familj. Det kan handla om t.ex. höjda studieavgifter, förändringar i studiestödssystem och stipendiesystem.

Italien, Portugal och Spanien har jämförelsevis låga avgifter för studier vid de statliga universiteten och alla fyra länderna har mindre utvecklade studiestödssystem. I Grekland har rätten till avgiftsfri utbildning varit en debattfråga sedan krisen. Studieavgift togs redan före krisen ut för viss utbildning på avancerad nivå, utbildning på forskarnivå och för all utbildning vid landets statliga distansutbildningsuniversitet (Hellenic Open University), men utbildning på grundnivå är fortsatt avgiftsfri.⁸⁵ Studieavgifterna vid privata universitet är betydligt högre än vid de statliga universiteten i de fyra länderna.

Grekland

Finansieringen av utbildning och forskning

Universitetens budgetar har minskat kraftigt under den ekonomiska krisen. University of Athens och ytterligare sju grekiska universitet stängde 2013 sin verksamhet i protest mot neddragningarna, bl.a. uppgav rektorn i Aten att universitetets personalbudget minskats med närmare 50 procent.⁸⁶

Under sexårsperioden 2009–2015 minskades budgeten för utbildningsområdet i Grekland med 36 procent. År 2015 minskade t.ex. subventionerna till föräldrar med barn som deltar i utbildning. Den grekiska regeringen gör bedömningen att budgetneddragningen har haft stor negativ påverkan på både kvaliteten på utbildningen och infrastrukturen, på såväl kort som lång sikt. Det gäller både för skolområdet och för den högre utbildningen.^{87 88}

Reformer på utbildningsområdet

De grekiska universiteten har varit skyddade genom grundlagen och sektorn har stått emot förändring, t.ex. sådana som OECD rekommenderat, under många år. Den ekonomiska krisen har förändrat situationen. Parlamentet röstade 2011 igenom en ny lag (eng. *framework act*) som bl.a. innebär långtgående reformer av universitetens styrning och den högre utbildningen. Universiteten öppnades på olika sätt för privata

---

⁸³ *EUA Public Funding Observatory 2015*. European University Association.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Webbplatsen Study in Europe, www.studyineurope.eu/tuition-fees. Hämtad 2015-07-08.

⁸⁶ <http://monitor.icef.com/2014/10/continuing-economic-crisis-greece-pushes-pulls-student-mobility/>.

⁸⁷ Greece: *The National Reform Programme 2015*. Hämtat http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/country-specific-recommendations/index_en.htm

⁸⁸ *National sheets on education budgets in Europe 2015*. Eurydice – facts and figures. EU-kommissionen.

investeringar och resursfördelningssystemet ändrades. Extra resurser ska bl.a. ges baserat på kvalitetskriterier. Lagen innebär också att institutioner, universitet och forskningscentrum tvingas gå samman eller läggs ner. För studenternas del sattes ett tak för hur länge de får studera och det ställs krav på studieresultat. Vidare ska Bolognauppbyggnaden av studier och examina införas och det blir möjligt för studenterna att överföra poäng mellan institutioner och lärosäten. Media rapporterar att reformerna ha mötts av såväl stora protester från rektorer och många lärare, som att de välkomnats av allmänheten. Regeringen modifierade 2012 vissa delar i den förändrade styrningen av lärosätena, vilket renderade visst stöd bland lärare och universitetsledningar. Rapporteringen av studenternas reaktioner är motsägelsefull, både att de protesterade mot förändringarna och att de var nöjda med reformerna.^{89 90}

Den grekiska regeringen lämnade i april 2015 in ett förslag till reformprogram till EU-kommissionen där det står att ett nytt högre utbildningslandskap ska utformas kopplat till landets utvecklingsbehov. Lärosätena ska rationaliseras och uppgraderas, samtidigt som den akademiska egenarten ska behållas. Kriterier i bedömningen ska vara akademiska, vetenskapliga, sociala och utvecklingsrelaterade. På skolområdet föreslås framför allt förändringar kopplade till IKT (informations- och kommunikationsteknik) och digitalisering i utbildningen samt satsningar på lärarfortbildning.⁹¹

Italien

Finansieringen av utbildning och forskning

Anslaget till utbildningsområdet är lägre i Italien än för EU-genomsnittet av länder och skillnaden är störst för eftergymnasial utbildning. Regeringen satsar där 0,4 procent av BNP, eller 0,7 procent av statsbudgeten.⁹² Mellan 2009 och 2013 minskades de statliga medlen till eftergymnasial utbildning med 20 procent. Vid universiteten har anställdas löner och förmåner dragits ner.^{93 94} I 2015 års statsbudget ökade dock personalutgifterna i och med den satsning på lärarrekrutering som inleddes hösten 2015 och kommer att fortsätta 2016.

Även budgeten för stipendier har minskats, vilket påverkat t.ex. stödet för studenters och doktoranders utlandsvistelser. Endast 8 procent av studenterna på grundnivå och avancerad nivå får statligt studiestöd och 25 procent av dem som har rätt till stöd får det inte eftersom finansiering saknas.⁹⁵

Forskning och utveckling har påverkats ännu mer av budgetneddragningarna och fick 0,99 procent av statsbudgeten år 2014. Samtidigt ligger den privata sektorns investeringar i forskning och utveckling betydligt lägre än genomsnittet inom EU. För att ändra på detta har den italienska staten beslutat om en tillfällig skatterabatt till privata företag som satsat på FoU år 2015–2019. Under 2014 beslutades även att öka den andel av de statliga forskningsmedel som fördelas prestationsbaserat. Mellan 2013 och 2015 ökade den prestationsbaserade andelen av anslaget från 13,5 procent

---

⁸⁹ University World News: *Greece: Protests erupt over higher education reform*, 2011-09-04; *Universities drag heels over crisis-driven reforms*, 2012-03-02; *'Cave-in' accusations over university reform concessions*, 2012-08-19.

⁹⁰ *The Debt Crisis and Higher Education Reforms in Greece: A Catalyst for Change*

av Vangelis Tsiligiris. AngloHigher, 2012. http://www.anglohigher.com/magazines/magazine_detail/115/42

⁹¹ Greece: *The National Reform Programme*. April 2015. Hämtat: http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/country-specific-recommendations/index_en.htm

⁹² *Country Report Italy 2015* och dito för 2016. Commission staff working document. EU-kommissionen.

⁹³ *EUA Public Funding Observatory* (Spring 2013). EUA.

⁹⁴ *Funding of education in Europe 2000–2012. The impact of the economic crisis*. Eurydice, 2013. EU-kommissionen.

⁹⁵ *National student fee and support systems in European higher education 2015/16*. Eurydice – Facts and figures. EU-kommissionen.

till 20 procent. Målet är 30 procent Även en allt större andel av medlen till universiteten har börjat fördelas prestationsbaserat Dessa förändringar har varit svåra att genomföra på grund av budgetnedskärningar och regelverk. År 2014 hade dock den andel av anslaget som fördelades prestationsbaserat ökat till 18 procent och några av de hinder som funnits för rekrytering av bl.a. professorer har tagits bort.⁹⁶ I Italien har även universitetssammanslagningar genomförts, bl.a. för att minska kostnaderna.

Det finns kritik mot kvaliteten på universitetsutbildningen och mot utbildningens arbetsmarknadsrelevans. Hela 45 procent av studenterna hoppade 2012 av sina studier.⁹⁷

Reformer på utbildningsområdet

I Italien har flera regeringar de senaste åren beslutat om reformer inom den högre utbildningen. En av utbildningsministrarna, som varit rektor vid Politecnico di Torino, drev på reformer om bl.a. ett nationellt antagningssystem för kurser med begränsat antal platser (t.ex. läkarutbildning). Vidare föreslogs att forskarutbildning skulle kunna genomföras utanför universiteten, i samarbete med företag i syfte att göra forskningen mer relevant.

Utbildningsdepartementets treårsplan (2013–2015) innehöll inslag för att öka internationaliseringen och utbildningarnas arbetsmarknadsrelevans. Planen hade två syften: dels att ge universiteten ekonomiska incitament att förbättra utbildningskvaliteten, dels att uppmuntra universitet att gå samman i större enheter och därmed spara resurser. Detta föreslogs ske genom fusioner eller samarbeten kring kurser och service mellan universitet som låg i närheten av varandra eller i angränsande regioner. De universitet som kunde visa att de var mer effektiva och som höjde kvaliteten kunde ansöka om extra resurser. Planen omfattade både statliga och privata universitet, men staten satte endast ett tak för etableringen av nya statliga lärosäten.

Ett annat problemområde handlar om personalen vid universiteten. År 2008–2014 minskade antalet fast anställda med 17 procent. Lärarnas har hög genomsnittsålder, 52 år, och nästan 20 procent av dem kan komma att gå i pension 2014–2018. Parlamentet har genom ett beslut (*2016 Stability Law*) bl.a. gjort det möjligt att fast anställa upp till 650 nya professorer i en förenklad process och 850 unga forskare samt anställa ytterligare unga forskare på andra typer av anställningar. Detta är dock en engångsinsats och EU-kommissionen menar att satsningen är positiv, men inte tillräcklig för att lösa problemet med den åldrande personalen.⁹⁸

Även på skolområdet genomförs systemförändrande reformer. T.ex. ska alla skolor, med start 2014/15, utvärderas i en treårscykel. Studie- och karriärvägledning samt praktik har gjorts obligatorisk i gymnasieskolan, men resurserna som avsatts till satsningen är små. En undersökning visar att så mycket som 46 procent av gymnasieeleverna som gick ut 2014 inte skulle välja samma program eller skola om de fick välja igen.⁹⁹¹⁰⁰ Vidare beslutade parlamentet 2015 om en reform som ger skolorna större självständighet. I reformen ingår även att introducera meritbaserade delar i det annars strikt senioritetsbaserade karriärsystemet för lärare.¹⁰¹ Regeringen vill rekrytera 150 000 lärare som hittills arbetat på korttidskontrakt. Från 2016 ges tillträde till läraryrket endast via öppen konkurrens.¹⁰²

---

⁹⁶ *Country Report Italy 2015*. Commission staff working document, SWD(2015) 31 final/2. EU-kommissionen.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *Country Report Italy 2016*. Commission staff working paper. SWD(2016) 81 final. EU-kommissionen.

⁹⁹ *Country Report Italy 2015*. Commission staff working paper. SWD(2015) 31 final/2. EU-kommissionen.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Country Report Italy 2016*. Commission staff working paper. SWD(2016) 81 final. EU-kommissionen.

¹⁰² *Country Report Italy 2015*. Commission staff working paper. SWD(2015) 31 final/2. EU-kommissionen.

Portugal

Finansieringen av utbildning och forskning

I den ekonomiska krisens skugga har utbildning och forskning fått känna av neddragningar och atmosfären har varit mindre hoppfull än efter reformerna som genomfördes åren innan den senaste ekonomiska krisen. Statens ekonomiska stöd till studenter och deras familjer har minskat. Budgeten för 2013 innehöll ett fortsatt anställningsstopp för akademisk personal. Året därpå höjde regeringen dock anslaget till lärosätena betydligt, med nästan 20 procent. Det främsta skälet var att kompensera för ökade personalkostnader. Höjningen kom efter tre år av neddragningar och inga anslagsökningar sedan 2010.¹⁰³

Samtidigt som statens finansiering av den högre utbildningen har minskat har studentantalet ökat. I en jämförelse mellan läsåren 2008/09 och 2013/14 var ökningen nästan 10 procent, men 2014/15 var studentantalet oförändrat jämfört med året innan.

Andelen som går vidare till högre utbildning är jämförelsevis låg i Portugal, likaså andelen som tar examen, och avhoppet anses vara alltför många.¹⁰⁴ Andra utmaningar är landets åldrande befolkning och avfolkningen av de inre regionerna. Med sådana utmaningar ser man att den högre utbildningen kan spela en roll för att långsiktigt vända den ekonomiskt nedåtgående utvecklingen.

Budgeten för 2015 innebar en minskning av utbildningsutgifterna för grundskolan och gymnasieskolan med knappt 10 procent jämfört med 2014. Besparingar görs genom att antalet lärare som arbetar med annat än undervisning ska minskas. Vidare har de senaste fem åren färre lärare kunnat anställas på grund av budgettätningar, vilket har inneburit att det finns färre lärare i skolan och att lärarnas genomsnittsålder har höjts. En tredjedel av lärarna är över 50 år, och om man enbart ser till de statliga skolorna är andelen 40 procent.

Reformer på utbildningsområdet

Den högre utbildningen i Portugal genomgick en betydande reformering 2006–2010. Bland annat infördes ett nytt ramverk för kvalitetssäkring och studielån via privata banker. Stiftelse blev en ny organisationsform för universiteten och de fick större autonomi. Dessutom byggdes yrkesutbildningen ut.¹⁰⁵ Landet satsade även på att öka andelen forskare (programmet *A Commitment to Science 2020*) och att förbättra innovationskraften, vilket gav goda resultat fram till 2009.¹⁰⁶

Expansionen av den högre utbildningen har varit snabb i Portugal och allt fler läser på universitet, även om andelen jämfört med andra EU-länder är låg. Läsåret 2014/15 kunde dock endast de stora universiteten i städerna fylla upp till 90 procent av platserna, och mindre universitet attraherade betydligt färre studenter. Regeringen stödjer att lärosätena formar regionala kluster, som ett sätt att rationalisera kursutbudet och utnyttja resurserna bättre. Den uppmuntrar utbyte av goda exempel inom klustren.¹⁰⁷ Allt färre av de studenter som fullföljer sina studier får ett arbete efteråt. Enligt Eurostat ökade andelen med eftergymnasial utbildning 2008–2013 med

---

¹⁰³ *EUA Public Funding Observatory 2015*. EUA, 2015.

¹⁰⁴ *Portuguese Higher Education: A view from the outside*. UCRUP och EUA, 2013

¹⁰⁵ *OECD commends Portugal for progress in implementing reforms in tertiary education* Sammanställning, hämtad 2014-11-13 på <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/oecdcommendsportugalforprogressinimplementingreformsintertiaryeducation.htm>

¹⁰⁶ *Portugal 2020. National reform programme*. 2011.

http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/nrp_portugal_en.pdf

¹⁰⁷ *Country Report Portugal 2016*. Commission staff working document. SWD(2016) 90 final. EU-kommissionen.

10 procentenheter men andelen som fick jobb efter studierna minskade med 15 procentenheter under samma period.¹⁰⁸

Regeringen har – utan att sätta någon tidpunkt – både i budgeten för 2012 och 2013 lyft fram behovet av att få ett utbildningsutbud som bättre överensstämmer med landets, och arbetsmarknadens, behov och att höja kvaliteten där den brister.¹⁰⁹ År 2015 lanserades en s.k. National skills strategy, som det portugisiska utbildningsdepartementet arbetat fram tillsammans med OECD och EU-kommissionen. Syftet med strategin är att förbättra sambanden mellan utbildningssystemet, arbetsmarknaden och tillväxtpolitiken.¹¹⁰ Samarbete mellan universitet och företag försvåras av olika typer av hinder. En internationaliseringsstrategi har antagits för att förbättra de portugisiska universitetens möjligheter att attrahera utländska talanger.¹¹¹

Även skolan har genomgått omfattande reformer. I PISA-undersökningen 2012 visade det sig att de portugisiska elevernas resultat inte hade förbättrats lika mycket som tidigare och ett nationellt program initierades 2012 för att förbättra skolresultaten. På senare tid har studieplanerna för grundskolan och gymnasieskolan reviderats och nya lärandemål tagits fram. Förändringarna förväntas ge eleverna förbättrade basfärdigheter, i t.ex. matematik och portugisiska. Revideringen inkluderade dock inte övergripande kompetenser som att lära att lära och entreprenörskap. Även i Portugal har prestationsbaserad finansiering introducerats och skolorna har fått ökad autonomi för att uppmuntra kvalitetsarbete.

Spanien

Finansieringen av utbildning och forskning

EU har krävt att Spanien ska minska sina utgifter och den spanska regeringen håller på att genomföra reformer som minskar utgifterna inom utbildningssektorn generellt. Mellan 2012 och 2013 skars utbildningsdepartementets budget ner med 14 procent. Året därpå motsvarade de centrala och regionala satsningarna på utbildningsområdet däremot en ökning med 11 procent jämfört med 2013. Även 2015 ökade utbildningsbudgeten jämfört med året innan.^{112 113}

Antalet studenter minskade 2014 med 45 000 jämfört med året innan efter att dessförinnan ha ökat med upp till 10 procent mellan 2008/09 och 2013/14.¹¹⁴

En del av besparingarna och satsningarna på utbildningsområdet har genomförts med anledning av det stora reformpaketet 2013, den s.k. *Organic law for improvement of the quality of education* (LOMCE). Budgetneddragningarna har bl.a. handlat om höjda studieavgifter, färre stipendier för olika ändamål och minskat studiestöd för forskarstuderande samt större skolklasser och lägre löner för lärare. Kraven för att ansöka om Erasmusstipendier höjdes inför omgången 2013/14, samtidigt som antalet Erasmusstipendier minskades.

---

¹⁰⁸ Portugal 2020. National reform programme. 2011.

http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/nrp_portugal_en.pdf

¹⁰⁹ Portugese Higher Education: A view from the outside. UCRUP och EUA, 2013.

¹¹⁰ Country Report Portugal 2015. Commission staff working document, SWD(2015) 41 final. EU-kommissionen.

¹¹¹ Country Report Portugal 2016. Commission staff working document. SWD(2016) 90 final. EU-kommissionen.

¹¹² EUA Public Funding Observatory 2015. EUA.

¹¹³ National sheets on education budgets in Europe 2015. Eurydice – facts and figures. EU-kommissionen.

¹¹⁴ EUA Public Funding Observatory 2015. EUA.

Även vetenskap och forskning har fått känna av betydande budgetnedskärningar (25 procent annonserades för 2012).¹¹⁵ År 2014 satsade den privata och den statliga sektorn tillsammans 1,2 procent av BNP på forskning och utveckling. Spanien har som målsättning att nå 2 procent till 2020, vilket kan bli en stor utmaning. Regeringens budget för 2016 innehåller en viss ökad finansiering till genomförandet av den nationella strategin för naturvetenskap, teknologi och innovation och den nationella planen för forskning och innovation. Den sammantagna finansieringen ligger trots detta under den nivå som var innan den ekonomiska krisen. Nyligen beslutades om en rekryteringspolicy för att återbesätta ett betydande antal tjänster som finns i de statliga forskningsorganisationerna.

Omfattningen av samarbetet mellan universitet och företag är förhållandevis låg och möter många hinder, men har ökat något de senaste fem åren. Ytterligare åtgärder har vidtagits för att underlätta samarbetet.¹¹⁶

Reformer på utbildningsområdet

I Spanien har regeringen de senaste åren initierat och håller på att genomföra omfattande reformer som rör hela utbildningsområdet. Reformarbetet inleddes under den ekonomiska krisen och den anges som skäl för förändringarna, men kritiker menar att skälen istället är ideologiska. Till exempel minskar regionernas bestämmanderätt över utbildningsområdet genom reformpaketet LOMCE. En mycket omdebatterad reformdel ger religionen och det spanska språket en stärkt ställning på bekostnad av de regionala språken.^{117 118}

LOMCE innehåller även omfattande reformer i syfte att öka kvaliteten i grund- och gymnasieskolan samt inom yrkesutbildningen. Nya studieplaner har tagits fram för att stärka basfärdigheterna i grundskolan, gymnasieskolan och yrkesskolan. En större vikt läggs också på övergripande färdigheter som utländska språk, entreprenörskap och IKT-kompetens på alla utbildningsnivåer. Det sistnämnda kommer att kräva fortbildning av lärare.

År 2015 publicerade utbildningsdepartementet ett policydokument (ett s.k. *white paper*) för att uppnå konsensus om en reform som rör lärarrollen och läraryrkets status. Pensionsavgångarna bland lärare har utgjort en påtaglig utmaning sedan 2009 på grund av anställningsrestriktioner, men 2015 kunde alla lärare som gick i pension ersättas.^{119 120}

För den högre utbildningen handlar reformerna bl.a. om att anpassa examensstrukturen till Bolognastrukturen, från en fyraårig grundutbildning till en treårig och en utökning av masterutbildningarna till två år. Detta har inte fallit i god jord hos studenterna som fruktar kvalitetsförsämringar om studietiden kortas. Ett annat skäl till studenternas protester kan vara att studenterna inte ges goda förutsättningar att klara studierna snabbare, t.ex. har endast en liten del av studenterna tillgång till studiestöd och det saknas ett nationellt studielånssystem.¹²¹ Spanjorerna, inklusive studenternas organisation, har protesterat mot nedskärningarna på utbildningsområdet genom strejker och demonstrationer och oppositionspartierna lovade att återupprätta det som ändrats om de vann valet i december 2015.

---

¹¹⁵ *Country Report Spain 2015*. Commission staff working document, SWD(2015) 28 final. EU-kommissionen.

¹¹⁶ *Country Report Spain 2016*. Commission staff working document. SWD(2016) 78 final. EU-kommissionen.

¹¹⁷ *Spanish education at a crossroads*, ICEF Monitor, 2015-03-19, <http://monitor.icef.com/2015/03/spanish-education-at-a-crossroads/>

¹¹⁸ www.aljazeera.com/news/europe/2013/05/201359192955857931.html

¹¹⁹ *Country Report Spain 2015*. Commission staff working document. SWD(2015) 28 final. EU-kommissionen.

¹²⁰ *Country Report Spain 2016*. Commission staff working document. SWD(2016) 78 final. EU-kommissionen.

¹²¹ Hans de Wit i artikeln *Higher education reforms in Italy and Spain*. The Observatory on boarderless higher education, juni 2012.

Vidare inleddes 2015 en reform av den spanska högre utbildningen som syftar till att förbättra universitetens kvalitet, innovationskraft, konkurrens och internationalisering. Ett nationellt ramverk (NQF) ska införas och universiteten uppmanas att fokusera på sina styrkeområden. De ska få större självständighet att bestämma över vissa utbildningsrelaterade områden. Det finns dock vissa farhågor att de regionala variationerna i studieavgifternas storlek kan leda till att de redan stora regionala skillnaderna i utbildningsnivå ökar ytterligare.¹²²

I EU-kommissionens rapport lyfts samarbetet mellan universitet och näringsliv fram som ett område som behöver förbättras, för att öka såväl innovationskraften som de examinerades etablering på arbetsmarknaden. Flera olika sorters hinder finns. Ett steg på vägen var att regeringen 2015 beslutade att öka näringslivets representation i universitetsstyrelserna. Spanien har en av EU:s lägsta etableringsnivåer för examinerade, 69 procent, och många av dem arbetar med sådant som inte kräver en universitetsexamen. Ett exempel på felmatchning är att antalet registrerade studenter på ingenjörsutbildningarna har minskat med 24 procent sedan 2003, trots goda arbetsmarknadsutsikter. Trots att många unga ser yrket som en möjlig karriär väljer universiteten hellre fler platser inom utbildningar som är billigare att anordna än ingenjörsutbildningar. Andra delar av den högre utbildningen har dock expanderat snabbt vilket, enligt OECD:s s.k. *skills diagnosis*, kan ha påverkat utbildningens kvalitet. OECD menade att resurser borde läggas på att höja kvaliteten och relevansen i de kunskaper och färdigheter som studenter tillägnar sig genom högre utbildning.¹²³

---

¹²² *Country Report Spain 2016*. Commission staff working document. SWD(2016) 78 final. EU-kommissionen.

¹²³ *Ibid.*

Högre utbildning förbättrar chanserna på arbetsmarknaden

Trenden i korthet

Budskapet till medlemsländerna inom EU och OECD är att fler måste arbeta och under längre tid för att försörja en åldrande befolkning. Exempel på genomförda politiska förändringar i den andan är den nyligen höjda pensionsåldern i Grekland och förändringarna som är på gång i Portugals pensionssystem. Italien har satt in olika stimulansåtgärder för att få fler kvinnor att förvärvsarbeta.

Andelen unga med gymnasieutbildning är betydligt högre än i äldre generationer i länderna. Det senaste decenniet har även en växande andel unga vuxna (25–34 år) genomgått en eftergymnasial utbildning – numera handlar det om 20–40 procent i åldersgruppen (högst andel i Spanien, lägst i Italien). Bland 30–34 åringarna har kvinnorna i alla fyra länderna betydligt oftare en eftergymnasial utbildning än männen.

Högre utbildning ger generellt bättre möjligheter på ländernas arbetsmarknader. Mellan 68 och 80 procent av dem med högre utbildning hade arbete 2015 (högst andel i Portugal, lägst i Grekland).

Trots att unga är en prioriterad grupp och utbildning är ett prioriterat område inom EU har den ekonomiska krisen slagit extra hårt mot de unga. I de fyra länderna har ungdomsarbetslösheten ökat under krisåren – och har varit så hög som över 50 procent i Grekland och Spanien – men uppgifterna för 2015 indikerar att trenden kan ha brutits. En del särskilda satsningar har gjorts i Portugal och Spanien för att minska ungdomsarbetslösheten. Andelen som ofrivilligt har tillfälliga eller tidsbegränsade arbeten, eller som arbetar deltid, är betydligt högre bland unga än i den vuxna befolkningen i stort. Statistiken visar att ungas chanser att få ett jobb förbättras med att deras utbildningsnivå höjs.

Mottrender och motkrafter till trenden:

- Ungdomsarbetslösheten har ökat under krisåren och är fortfarande mycket hög. Unga, även de med mer utbildning, har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden.
- Matchningen mellan arbetsmarknadens behov och den kunskap och kompetens som utexaminerade från eftergymnasial utbildning har kritiserats.
- Utvecklingen i ländernas ekonomier och jobbskapandet är fortfarande något osäkra.

Belägg för trenden och fördjupning

Unga är en prioriterad grupp i EU:s framtidsarbete, ändå har den ekonomiska krisen slagit extra hårt mot dem.¹²⁴ I EU:s tillväxtstrategi Europa 2020 finns tre mål som är nära kopplade till utbildningsområdet: andelen elever som hoppar av skolan i förtid, andelen 30–34-åringar som har högre utbildning och andelen 20–64-åringar som har arbete. På EU-nivå är målen att 75 procent ska ha arbete, mindre än 10 procent ha hoppat av skolan och minst 40 procent ha högre utbildning.¹²⁵ Varje land har därutöver ställt upp egna, nationella, mål.

Av de fyra länderna är det bara Grekland som inte har en högre andel unga som slutat skolan före gymnasiet än det som är EU-målets riktmärke. Ofta innebär den låga utbildningsnivån arbetslöshet, socialt utanförskap och fattigdom för individen. I länderna studerar dock allt fler under allt längre tid, och på högre nivåer. Störst har den positiva förändringen varit i Portugal där andelen utan gymnasieutbildning halverades, från 39 procent, mellan 2005 och 2013.¹²⁶ I Italien, Portugal och Spanien finns mycket stora regionala skillnader i andelen 15–19-åringar i gymnasial och eftergymnasial utbildning (2011).¹²⁷

Andelen 30–34-åringar som genomfört en eftergymnasial utbildning varierar stort mellan de fyra länderna. Spanien har den högsta andelen och det högst satta nationella målet (44 procent). Italien har den lägsta andelen och det lägsta satta nationella målet (26 procent). Den största ökningen under tidsperioden har skett i Grekland (15 procentenheter) och Portugal (14 procentenheter). Spanien har den minsta ökningen, 2 procentenheter, men har ändå redan nått det EU-gemensamma målet på 40 procent. (se tabell)

Tabell. Andel 30–34-åringar som genomgått eftergymnasial utbildning.

Land, nationellt mål 2020	2005/2009	2012/2013	2015
Grekland, 40 %	25	34	40
Italien, 26 %	17	22	25
Portugal, 40 %	18	29	32
Spanien, 44 %	39	40	41

Källa: Eurostat.

I en omvärldsanalys med tidsperspektivet 2013–2024 har British Council undersökt hur studentkullarna kommer att utvecklas och vilka pådrivande faktorer som finns för ökat deltagande i studier på såväl grundnivå och avancerad nivå som forskarnivå. Antalet unga vuxna i åldern 18–22, hur många som har gymnasieutbildning och hushållens ekonomiska utveckling identifieras som viktiga faktorer. När allt fler slutför utbildning på en viss utbildningsnivå ökar efterfrågan på utbildning på nästa högre nivå. Under perioden kommer den aktuella åldersgruppen att minska något i Grekland och Italien och öka med 150 000 personer i Spanien. Ett liknande mönster märks i utvecklingen av studiedeltagandet. I Spanien förväntas ytterligare 300 000 studenter ha en högskoleutbildning 2024. I Italien och Grekland förväntas däremot antalet studenter minska, med 50 000 respektive 70 000. Grekland har haft ett mycket högt deltagande i högre utbildning på senare år, och förväntas fortsätta att ha det,

¹²⁴ T.ex. EU Youth Strategy, som gäller 2010–2018, och Europa 2020-strategin.

¹²⁵ Eurostat. Europe 2020 Indicators, headline indicators. Hämtad 2014-03-31. Uppgifter på svenska om målen: http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_sv.htm. Hämtad 2016-09-20.

¹²⁶ *Early leavers from education and training*, Eurostat statistics explained. Uppgifter från juli 2016.

¹²⁷ *Education at a Glance: OECD indicators*. OECD, 2014. S. 34.

minskningen i studentantal till trots. Det höga deltagandet i Grekland antas bero på den ekonomiska krisen och den höga ungdomsarbetslösheten.¹²⁸

Arbetsutsikter för unga och för högskoleutbildade

Andelen av EU:s befolkning som hade arbete ökade stadigt under tioårsperioden före den ekonomiska krisen och var som högst, 70 procent, 2008. Krisen har medfört en tillbakagång till 2006 års nivå. Mest föll andelen i arbete i Grekland och Spanien. Recessionen har slagit hårdare mot de unga, vilket återspeglas i deras svaga position på arbetsmarknaden. Unga har oftare tillfälliga anställningar. Det är dessutom dubbelt så vanligt bland unga än bland vuxna att ha ofrivilligt tidsbegränsat arbete. Även ofrivilligt deltidsarbete är betydligt vanligare bland unga.¹²⁹

Statistiken för de fyra länderna visar en stor variation och en liten uppgång i andelen vuxna som hade arbete 2015 jämfört med året innan.¹³⁰ Om det rör sig om ett trendbrott är för tidigt att säga med säkerhet. Alla fyra länderna har fortfarande långt kvar till sina nationella mål om andelen 20–64-åringar som har arbete (se tabellen).

Tabell. Andel i arbete (%), 20–64 år.

Land, nationellt mål 2020	2005	2008	2011	2014	2015
Grekland, 70 %	64	66	60	53	55
Italien, 67 %	61	63	61	60	61
Portugal, 75 %	72	73	69	68	69
Spanien, 74 %	67	68	62	60	62

Källa: Eurostat.¹³¹

Ungdomsarbetslösheten började minska 2013/2014, men översteg fortfarande 50 procent i Spanien och Grekland. I Italien låg den på 43 procent och i Portugal på 35 procent.¹³²

En undersökning som frågat s.k. *global youth*, dvs. unga 16–29 år ("Generation Y") i elva länder hur de ser på framtiden, fann att de allra helst vill ha ett bra jobb, ett fint hem och en egen familj. Ungdomarna från Spanien utmärkte sig vad gällde arbete: Närmare 60 procent svarade att ett bra jobb var det viktigaste för dem och att inte få ett jobb avgavs som den största oron.¹³³

Det talas mycket om felmatchning mellan vad arbetskraften, och de nyexaminerade, kan och det arbetsmarknaden har behov av. Ett exempel är en undersökning gjord av Cedefop (European Centre for the Development of Vocational Training) som visar att 25 procent av de högt utbildade (eng. *highly qualified*) unga vuxna som fått sin första anställning ansåg sig vara överkvalificerade för arbetsuppgifterna 201.¹³⁴ När 18–30-åringar i EU-länderna fick en fråga om de ansåg att landets skola, yrkesutbildning och högre utbildning var väl anpassade till den nuvarande arbetsmarknaden svarade en hög andel av respondenterna från tre av länderna "inte väl anpassat". Åsikterna från Grekland var exceptionellt negativa – 74 procent svarade negativt, vilket kan

¹²⁸ Rapporten *Postgraduate student mobility trends to 2024*. British Council, Education intelligence. Oktober 2014.

¹²⁹ *Europe 2020 indicators - employment*. Statistics explained. Eurostat. Hämtad 2016-09-19

¹³⁰ *Europe 2020 indicators - employment*. Statistics explained. Eurostat. Hämtad 2016-09-19.

¹³¹ Eurostat. Tabell för *Employment rate by sex, age group 20-64*. Hämtad 2016-09-19

¹³² Eurostat. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics. Hämtad 2015-09-23.

¹³³ *Global Youth 2013*. Rapport från Kairos Future.

¹³⁴ *Matching skills and jobs in Europe. Insights from Cedefop's European skills and jobs survey (2015)*, refererad i *Europe 2020 indicators - employment*. Statistics explained. Eurostat. Hämtad 2016-09-19

jämföras med EU-genomsnittet 38 procent. För Spanien var andelen 58 procent och för Italien 47 procent. Svaren från Portugal ligger ungefär på EU-genomsnittet, vilket innebär en ungefärlig fördelning på 60–40 procent mellan de positiva och de negativa svaren.¹³⁵

De öppna svarsalternativen i en enkätundersökning riktad till unga högutbildade som utvandrat visade att för dem från Grekland och Italien var högre lön och jobbtrygghet viktiga drivkrafter för att flytta utomlands. Många av dem hade haft arbete i sina hemländer, men valde att flytta för att få högre lön och bättre karriärmöjligheter. Som hindrande faktorer i hemlandet angav båda nationaliteterna den omfattande korrruptionen, nepotismen och bristen på meritokrati i sina länder.¹³⁶ Även andra källor rapporterar att korrruption är ett stort problem, och den stagnerande ekonomin, byråkratin, och arbetsrätten anges som hinder för unga universitetsutbildade när de söker jobb.¹³⁷¹³⁸

Grekland

Utbildningsnivån i Grekland har höjts betydligt de senaste tio–femton åren. Numera har 90 procent av de unga grekerna (20–24 år) minst gymnasieutbildning, att jämföra med 84 procent 2005. Bland 30–34-åringar har andelen som genomgått en eftergymnasial utbildning stadigt ökat sedan 2005, från 25 procent till 40 procent 2015. I åldersgruppen ökade andelen kvinnor med eftergymnasial utbildning betydligt mer än andelen män mellan 2002 och 2015. Numera har 45 procent av kvinnorna och 35 procent av männen en eftergymnasial utbildning¹³⁹ Kvinnor tjänar betydligt mindre än män, men skillnaden minskar i senare delen av livet.¹⁴⁰

I maj 2015 hade Grekland tillsammans med Spanien den högsta arbetslösheten inom EU, men jämfört med maj 2014 hade andelen arbetslösa minskat något, till 25 procent.¹⁴¹ OECD skriver i en analys att Greklands ekonomi inte har tagit steget från en industri- och jordbruksekonomi till en kunskapsekonomi och att detta gör att arbetslösheten är högre bland unga med eftergymnasial utbildning än bland unga med lägre utbildningsnivå. Det har t.o.m. visat sig att ju högre utbildningsnivå, desto högre andel arbetslösa. Arbetslösheten ökade med mer än 10 procentenheter bland grekiska 25–34-åringar mellan 2008 och 2011, till 23 procent för dem med gymnasieutbildning och till mer än 26 procent för dem med eftergymnasial utbildning. De välutbildade unga löpte dessutom större risk att vara arbetslösa längre än sex månader.¹⁴²

Bland vuxna med högre utbildning hade 68 procent arbete 2014.¹⁴³ Det var tjugo procentenheter högre än för dem med gymnasieutbildning.¹⁴⁴ Med den ekonomiska krisen vände den uppåtgående utvecklingen och det blev allt svårare för unga vuxna att få jobb (se tabellen).

---

¹³⁵ *European Youth in 2016*. Eurobarometer. EU-parlamentet.

¹³⁶ Artikeln *Voting with their feet: highly skilled emigrants from southern Europe* (2014) av Anna Triandafyllidou och Ruby Gropas, EUI, Florens. I specialnumret *The economic crisis from within: evidence from southern Europe* (2014) i tidskriften *American Behavioural Scientist* (2014). S. 8–10.

¹³⁷ *Macroeconomic imbalances. Country Report – Italy 2015*. Occasional Paper 219, June 2015. European Commission.

¹³⁸ EF English Proficiency Index, 2013. www.ef.com/epi

¹³⁹ Eurostat. Europe 2020 headline indicators. Hämtad 2014-03-31.

¹⁴⁰ Eurostat 2020 education indicators in 2015. Pressmeddelande 81/2016 från den 27 april 2016. Eurostat.

¹⁴¹ Eurostat. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics. Hämtad 2015-09-23

¹⁴² Education at a Glance 2013: OECD Indicators. Country Note Greece, OECD, 2013, och dito för 2014.

¹⁴³ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Employment_rate_by_highest_level_of_education,_age_group_25%20to%2029_YB16.png. Hämtad 2015-09-23.

¹⁴⁴ Eurostat. Tabell *Employment rate by educational attainment level, age group 2006 years*. Hämtad 2016-09-19

Tabell. Andel i arbete per utbildningsnivå bland 25–34-åringar i Grekland.

Utbildningsnivå	2000	2005	2010	2012
Grundskola	67	72	64	51
Gymnasieskola	69	73	71	58
Eftergymnasial utbildning	79	79	77	65

Källa: *Education at a Glance: OECD Indicators 2014*.

Dock visar EU-statistiken över de 20–34-åringar som nyligen tagit examen att det fortfarande 2015 var en högre andel av unga greker med eftergymnasial utbildning som hade arbete än bland jämnåriga med gymnasieutbildning. Nivåerna var dock jämförelsevis låga: 50 procent för dem med eftergymnasial utbildning och 33 procent för dem med gymnasieutbildning.¹⁴⁵

Italien

I Italien har tillgången till gymnasieutbildning expanderat de senaste 30 åren och yngre italienare är betydligt mer välutbildade än de äldre. Mellan 2005 och 2015 ökade andelen 20–24-åringar med minst gymnasieutbildning från 73 procent till 80 procent. Övergången till eftergymnasial utbildning i Italien ligger ungefär på EU-genomsnittet, men avhoppet är många (45 procent 2012) och drar ner befolkningsandelen som har en avslutad eftergymnasial utbildning till den lägsta i EU.¹⁴⁶ I åldersgruppen 30–34 år var andelen som genomgått eftergymnasial utbildning 25 procent 2015, en fördubbling på drygt tio år. I åldersgruppen ökade andelen kvinnor med eftergymnasial utbildning betydligt mer än andelen eftergymnasialt utbildade män mellan 2002 och 2015. Numera har 31 procent av de italienska kvinnorna och 20 procent av männen en eftergymnasial utbildning. Nivån för männen är den lägsta inom EU.

Ungdomsarbetslösheten har nästan fördubblats det senaste decenniet och var hösten 2014 som högst. Sedan dess har den gått ner något, till 40 procent (2015). Andelen unga (15–24 år) som varken arbetade, studerade eller gick en yrkesutbildning ökade med sex procentenheter mellan 2007 och 2013, till 22 procent. Bland 25–34-åringar var andelen högst i EU, 33 procent.¹⁴⁷

I befolkningen (20–64 år) hade 60 procent arbete 2015 medan situationen var betydligt bättre för dem med eftergymnasial utbildning, 77 procent av dem hade arbete. För unga är situationen inte fullt lika ljus.¹⁴⁸ Den nedåtgående utvecklingen började för unga vuxna med eftergymnasial utbildning redan före den ekonomiska krisen. Under några år var andelen i arbete större bland gymnasieutbildade än bland dem med eftergymnasial utbildning (se tabellen).

¹⁴⁵ *Employment rates of recent graduates (aged 20–34) not in education and training, 2015*. Tabell från Eurostat, Statistics explained. Hämtad 2016-09-15

¹⁴⁶ Eurostat. *Europe 2020 Indicators*. Hämtad 2014-07-04.

¹⁴⁷ *Macroeconomic imbalances. Country Report – Italy 2015*. Occasional Paper 219, June 2015. European Commission

¹⁴⁸ Eurostat. Tabell *Employment rate by educational attainment level, age group 2064 years*. Hämtad 2016-09-19.

Tabell. Andel i arbete per utbildningsnivå bland 25–34-åringar i Italien.

Utbildningsnivå	2000	2005	2010	2012
Grundskola	60	65	57	56
Gymnasieskola	68	72	69	67
Eftergymnasial utbildning	73	69	67	67

Källa: *Education at a Glance: OECD Indicators 2014*(s. 120)

Den senaste statistiken från Eurostat (2015) över de 20–34-åringar som nyligen tagit examen visar tydligare att eftergymnasial utbildning ger bättre möjligheter att få arbete än gymnasieutbildning. Fortfarande är dock andelen som har arbete i åldersgruppen jämförelsevis låg. Av dem med eftergymnasial utbildning hade 57 procent arbete och av dem med gymnasieutbildning 32 procent.¹⁴⁹

Ett problemområde är den stora skillnaden mellan unga examinerades kunskaper och arbetsmarknadens behov. Drygt 60 procent av de tillfrågade med kandidat- eller masterexamen har uppgett att de inte har någon eller endast liten användning för sin utbildning i arbetet. En fot in på arbetsmarknaden garanterar inte heller att du även fortsättningsvis har arbete.¹⁵⁰

Kvinnor förvärvsarbetar i betydligt mindre utsträckning i Italien än i de flesta EU-länder. När pensionssystemet lades om för några år sedan ökade andelen äldre kvinnor som förvärvsarbetade. Sedan 2013 ges ekonomiska fördelar till arbetsgivare som anställer arbetssökande kvinnor, men viss skepsis finns om hur effektiv satsningen kommer att vara utan en utbyggd barnomsorg. Nyligen introducerades den s.k. *Jobs act* för att öka andelen italienare i arbete. Exempel på åtgärder är att alla kategorier anställda kvinnor ska få föräldrapenning och skattelättnader för arbetande mödrar.¹⁵¹

Portugal

I Portugal hade för tio år sedan ungefär hälften av de unga (20–24 år) minst gymnasieutbildning. Det var den lägsta nivån av de fyra länderna. Upphämtningen har varit exceptionell: 2015 hade hela 77 procent i åldersgruppen genomgått minst gymnasieutbildning. Allt fler unga går även vidare till högre utbildning. Bland 30–34-åringar har andelen som genomgått en eftergymnasial utbildning ökat sedan 2005, från ca 18 procent till omkring 32 procent 2015. I åldersgruppen ökade under perioden andelen kvinnor med eftergymnasial utbildning betydligt mer än andelen eftergymnasialt utbildade män. Numera har 40 procent av de portugisiska kvinnorna och 23 procent av männen en eftergymnasial utbildning. Nivån för männen är bland de lägsta inom EU.^{152 153}

Traditionellt har en hög andel av den portugisiska vuxna befolkningen arbetat. Även bland kvinnor, och kvinnor med barn, är andelen som arbetar jämförelsevis hög. Arbetskraften blir allt äldre och prognosen säger att år 2030 kommer en av fem som arbetar att vara 55–64 år. Av dem med eftergymnasial utbildning hade 80 procent arbete 2015, vilket är lägre än innan den ekonomiska krisen, men ändå den högsta andelen i något av de fyra länderna.

¹⁴⁹ *Employment rates of recent graduates (aged 20–34) not in education and training, 2015*. Tabell från Eurostat, Statistics explained. Hämtad 2016-09-15

¹⁵⁰ *Macroeconomic imbalances. Country Report – Italy 2015*. Occasional Paper 219, June 2015. European Commission

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Eurostat. Europe 2020, headline indicators. Hämtat 2014-03-31.

¹⁵³ Europe 2020 education indicators 2015. Pressmeddelande 81/2016 den 27 april 2016. Eurostat.

Jämfört med övriga tre länder har Portugal en hög andel förvärvsarbetande i åldersgruppen 25–34 år. De med utbildning på grundskolenivå och gymnasieutbildning har klarat sig relativt bra genom krisen (se tabellen).

Tabell. Andel i arbete per utbildningsnivå bland 25–34-åringar i Portugal.

Utbildningsnivå	2000	2005	2010	2012
Grundskola	83	81	75	71
Gymnasieskola	83	78	80	75
Eftergymnasial utbildning	91	87	85	78

Källa: *Education at a Glance: OECD Indicators 2014*

Den senaste EU-statistiken över de 20–34-åringar som nyligen tagit examen visar att det fortfarande 2015 var en högre andel av dem med eftergymnasial utbildning som hade arbete än dem med gymnasieutbildning: 75 procent för dem med eftergymnasial utbildning jämfört med 66 procent för dem med gymnasieutbildning.¹⁵⁴

I Portugal, liksom i de övriga fyra länderna, finns en brist på matchningen mellan vad de jobbsökande kan och vad arbetsmarknaden efterfrågar. Regeringen har bl.a. identifierat ett behov av yrkes(högskole)kompetens och satsningar har påbörjats. Tillströmningen till de tekniska högskolorna (s.k. *polytechnic institutes*) har ökat och 2014 antogs 18 procent fler studenter än 2013.

Spanien

Befolkningens utbildningsnivå har inte ökat lika mycket i Spanien det senaste decenniet som det gjort i de andra tre länderna. År 2005 hade 62 procent av 20–24-åringarna minst gymnasieutbildning och tio år senare var andelen 68 procent. Såväl andelen med mycket låg utbildningsnivå (tidiga avhoppare) som andelen med eftergymnasial utbildning är bland de högsta inom EU.^{155 156 157}

Mellan åren 2000 och 2012 ökade andelen 25–34-åringar med gymnasieutbildning från 21 till 25 procent, vilket är en lägre nivå än i de andra tre länderna.¹⁵⁸ I åldersgruppen 30–34 år har andelen som genomgått eftergymnasial utbildning endast ökat marginellt de senaste tio åren och nådde 41 procent år 2015. I åldersgruppen ökade mellan 2002 och 2015 andelen kvinnor med eftergymnasial utbildning betydligt mer än andelen eftergymnasialt utbildade män. Numera har 47 procent av de spanska kvinnorna och 35 procent av männen eftergymnasial utbildning.¹⁵⁹ Spanien hör till den toppkvartett OECD-länder där kvinnor med högre utbildning tjänar minst 80 procent av männens inkomster.¹⁶⁰

För Spanien är två av de största utmaningarna på utbildningsområdet den höga andelen unga vuxna som inte har mer än grundskoleutbildning och skillnaden mellan vad arbetsmarknaden efterfrågar och det som utbildningssektorn (inkl. yrkesutbildningen) erbjuder. Särskilda regionala satsningar har gjorts för att minska

¹⁵⁴ *Employment rates of recent graduates (aged 20–34) not in education and training, 2015*. Tabell från Eurostat, Statistics explained. Hämtad 2016-09-15

¹⁵⁵ *Education at a Glance 2014. OECD indicators*. OECD 2014.

¹⁵⁶ *More and more persons aged 30–34 with tertiary educational attainment in the EU*. Pressmeddelande 81/2016 från Eurostat den 27 april 2016.

¹⁵⁷ *Tabell At least upper secondary education attainment, age group 20–24 by sex*. Eurostat. Hämtad 2016-09-30.

¹⁵⁸ *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*. OECD.

¹⁵⁹ Eurostat. Europe 2020 headline indicators.

¹⁶⁰ *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*. OECD. 2014.

andelen unga som varken går i skolan eller deltar i yrkesutbildning. Vidare har en strategisk plan för livslångt lärande och en s.k. National skills strategy tagits fram.¹⁶¹

Spanien, tillsammans med Grekland, hade den högsta arbetslösheten inom EU i juli 2015, men jämfört med juli 2014 hade andelen arbetslösa ändå minskat något, till 22 procent.¹⁶² Av dem med eftergymnasial utbildning i befolkningen hade 75 procent arbete 2014. Det var 15 procentenheter högre än för dem med gymnasieutbildning.¹⁶³ Ungdomsarbetslösheten låg 2015 på 48 procent, vilket var sju procentenheter lägre än 2013.¹⁶⁴

För unga vuxna i Spanien ökar möjligheterna att få arbete med varje utbildningsnivå. Skillnaden var före den ekonomiska krisen inte så stor mellan dem med gymnasieutbildning och dem med eftergymnasial utbildning, men sedan 2010 har den skillnaden blivit tydlig (se tabellen).

Tabell. Andel i arbete per utbildningsnivå bland 25–34-åringar i Spanien.

Utbildningsnivå	2000	2005	2010	2012
Grundskola	65	71	58	53
Gymnasieskola	73	77	68	63
Eftergymnasial utbildning	75	81	78	73

Källa: *Education at a Glance: OECD Indicators 2014*.

EU-statistiken över de 20–34-åringar som nyligen tagit examen visar att det fortfarande 2015 var en bra investering med eftergymnasial utbildning för unga vuxna i Spanien: 69 procent av dem med eftergymnasial utbildning hade arbete jämfört med 48 procent av dem med gymnasieutbildning.¹⁶⁵

---

¹⁶¹Country Report Spain 2015. Including an In-Depth Review on the prevention and correction of macroeconomic imbalances. Commission staff working document. SWD(2015) 28 final. EU Commission. S.55–56.

¹⁶²Eurostat. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics. Hämtad 2015-09-23

¹⁶³Eurostat. Tabell *Employment rate by educational attainment level, age group 2064 years*. Hämtad 2016-09-19.

¹⁶⁴Eurostat. Tabell *Youth unemployment, 2015Q4 (%)*. Hämtad 2016-09-19

¹⁶⁵*Employment rates of recent graduates (aged 20–34) not in education and training, 2015*. Eurostat, Statistics explained. Hämtad 2016-09-15

Många unga är med i den digitala utvecklingen

Trenden i korthet

EU är överens om att digital utveckling är avgörande för tillväxten och har tagit fram en digital agenda för Europa med mål satta för 2020. Det land som vill göra satsningar på digital utveckling kan söka medel inom ramen för agendan.

Trots den ekonomiska krisen har internettillgången fortsatt att öka i de fyra länderna, om än i lägre takt än i många andra länder. I Grekland och Italien använder ungefär hälften av ländernas invånare internet varje vecka, resten mer sällan. I Portugal och Spanien är det fler som använder internet. Utmaningarna i dessa länder ligger istället främst i befolkningens bristande digitala kompetens och i Spanien i bristande tillgänglighet till bredband på landsbygden.

Alla fyra länderna har universitet som fokuserar på distansutbildning. Spaniens statliga distansuniversitet har över 250 000 studenter och är därmed landets största lärosäte. En särskild spanskspråkig mooc-plattform lanserades 2013 och var efter två år bland de fem största plattformarna med över en miljon användare. Intresset för moocar sträcker sig även utanför ländernas gränser och omfattar även kurser på andra språk.

De ungas internetanvändning är dock betydligt högre än hos befolkningen i stort. Ungefär 85 procent av unga i respektive land använder internet dagligen och omkring 80 procent använder datorer dagligen. År 2012 var första året som en högre andel unga i EU använde internet än som använde datorer; datorn hade fått konkurrens av t.ex. smartphones. I en undersökning om tillgång, användning och attityder till IKT hos lärare och elever i årskurs 4, 8 och 11 låg Portugal och Spanien långt fram jämfört med EU-genomsnittet på de flesta av de undersökta områdena, medan Italien och Grekland befann sig långt efter på de flesta av områdena.

Enligt Eurostat har ålder och utbildning störst betydelse för den digitala kompetensen; yngre och mer välutbildade personer är generellt mer digitalt kompetenta och använder i högre utsträckning internet dagligen.

Mottrender och motkrafter till trenden:

- Kostnadsskäl har blivit viktigare som förklaring (inom EU) till varför hushåll med barn och hushåll med låg inkomst inte har internet hemma. De vanligaste skälen är dock fortfarande att man inte behöver internet och att man saknar kunskap.
- För Grekland och Italien uppges bristande förtroende för internet och för tekniken vara orsaker bakom att den digitala utvecklingen går sakta. Utmaningarna för Portugal och Spanien ligger istället i befolkningens bristande digitala kompetens.

Belägg för trenden och fördjupning

För svensk högre utbildning kan tillgången till internet, internetanvändning och graden av digital kompetens vara intressanta aspekter t.ex. i fråga om marknadsföring och kommunikation gentemot presumtiva studenter i länderna samt för att uppskatta deras vana att använda digitala läromedel och verktyg i utbildningen. Sveriges långa

tradition av distansutbildning är något som kan användas för att fånga presumtiva studenters intresse för svenska universitet och högskolor och ett utbildningsalternativ utan höga kringkostnader. Utvecklingen av moocar i t.ex. Storbritannien, Tyskland och Nederländerna gör dock att denna konkurrensfördel har minskat under senare år. En förutsättning för att olika former av distansutbildning ska locka studenter är att de har god tillgång till internet och att de har grundläggande, och i vissa fall mer avancerade, kunskaper och förmågor inom informations- och kommunikationsteknologi.

Moocar och distansutbildning

När ett brett europeiskt mooc-initiativ lanserades 2012, med stöd från EU-kommissionen, kom tre av de elva samarbetsparterna från Italien, Portugal och Spanien.¹⁶⁶

Intresset för moocar bedöms vara stort i Spanien. I början av 2013 lanserades mooc-plattformen Miriada X, där spanska, portugisiska och latinamerikanska lärosäten erbjuder kurser. Efter knappt två år tillhörde plattformen de fem största med sina drygt en miljon användare. Kurserna som erbjöds utgjorde drygt 5,3 procent av det totala antalet kurser som erbjöds via olika plattformar. År 2015 hade kursernas andel av utbudet minskat till 3,7 procent.¹⁶⁷ Det nationella distansutbildningsuniversitetet, UNED, är involverat i en stor del av de nära 100 spanska moocarna (2013). UNED är det största universitetet i Spanien med sina 260 000 studenter.

Portugal hade två moocar 2013, varav en utvecklats med brasilianska samarbetspartners. Ett utvecklingsarbete har genomförts vid det (enda) statliga distansuniversitetet Universidade Aberta som resulterat i fler kurser, internationellt samarbete och fortsättningsprojektet ECO.¹⁶⁸ Sedan 2005 ges alla program vid Universidade Aberta via nätet (*e-learning mode*). Studentantalet har dock minskat på senare år: 2011/12 läste knappt 13 000 studenter universitetets distansutbildningar och 2013/14 var det drygt 9 000 studenter. De allra flesta av studenterna kommer från Portugal.¹⁶⁹

I Spanien har regeringen förväntningar på att moocar ska bidra till att öka utbildningskvaliteten och göra den högre utbildningen mer kostnadseffektiv. Det finns förhoppningar på att de även kan bidra till fortbildningen av redan yrkesverksamma. Vid flera tillfällen har spanska rektorer och lärare uttalat sig om att undervisningen skulle kunna förändras radikalt med hjälp av moocar, att de skulle kunna vara den gyllene nyckel till förändring som man tidigare förväntat sig att Bologna-processen och den nationella utbildningsreformen skulle vara.

I Italien beslutade Utbildnings- och forskningsministeriet 2013 att tillsätta en kommitté för att förbättra kvaliteten i e-lärandet. Även de elva, ickestatliga, on-lineuniversiteten (s.k. *telematic universities*) omfattades av uppdraget.¹⁷⁰

I Grekland är statliga Hellenic Open University det enda universitet som endast erbjuder distansutbildning. Det skapades med det brittiska Open University som förebild och ger utbildning på alla tre nivåerna. Studentantalet är omkring 30 000. Utbildningen är avgiftsbelagd, även på grundnivån.

---

¹⁶⁶ *MOOCs - Massive Open Online Courses* (2014) av Michael Gaebel. EUA Occasional Papers.

¹⁶⁷ *MOOC enrolment surpassed 35 million in 2015*. ICEF Monitor, 2016-01-06. *MOOCs in 2014: Breaking down the numbers*. EdSurge News, 2014-12-26.

¹⁶⁸ <http://eco.imooc.uab.pt/elgg/>

¹⁶⁹ Universidade Abertas webbplats: www.uab.pt/web/guest/english/the-university

¹⁷⁰ *MOOCs - Massive Open Online Courses* (2014) av Michael Gaebel. EUA Occasional Papers.

Studenter från de fyra länderna har förstås även möjlighet att läsa moocar och distansutbildning från andra länder. Grekiska studenter var t.ex. den största gruppen (i relation till landets befolkningsstorlek) som läste moocar vid Harvard 2013. De slutförde dessutom kurserna och tog ut ett deltagardiplom (knappt 14 procent) i högre grad än andra nationaliteter. En nästan lika hög andel av de spanska studenterna läste klart kurserna (knappt 13 procent) och på tredje plats kom tyska studenter (knappt 13 procent). I genomsnitt slutförde 4 procent av studenterna som läste Harvards moocar sina studier. I antal var de grekiska studenterna knappt 4 600 och de spanska studenterna drygt 10 000.¹⁷¹

Den digitala utvecklingen

På ett övergripande europeiskt plan har EU-länderna kommit överens om att digital utveckling är avgörande för tillväxten och har tagit fram den s.k. Digital agenda for Europe, som är en av sju delarna i tillväxtstrategin Europa 2020. Ett av målen på det digitala området är att alla i EU ska ha tillgång till bredband år 2020. Inom agendan följs den digitala utvecklingen i medlemsländerna; det handlar om såväl infrastruktur, service och tjänster som befolkningens kompetensnivå och användning av den digitala tekniken. Det land som vill göra satsningar på digital utveckling kan söka medel för regional digital utveckling inom ramen för agendan.¹⁷²

EU-kommissionen konstaterar att den regelbundna användningen av internet inom EU har ökat 10 procentenheter sedan den digitala agendan lanserades 2009, från 60 procent till 70 procent tre år senare. Under genomförandet av agendan har stöd getts till flera bredbandssatsningar, däribland i Italien. Framstegen har varit störst i de länder som startade på en låg nivå, som Grekland och Portugal, men dessa två länder kommer förmodligen ändå inte att nå EU-målet på 75 procent.¹⁷³ I den senaste avstämning, som gjordes 2015, konstaterades fortsatta stora framsteg i Grekland och Portugal och betydande förbättringar även i Spanien och Italien. I Grekland, Italien och Portugal använder numera drygt 60 procent av befolkningen internet regelbundet (dvs. varje vecka) och i Spanien 75 procent. Det kan jämföras med 76 procent i EU:s befolkning i stort.¹⁷⁴

FN-organet International Telecommunication Union (ITU) följer utvecklingen av informations- och kommunikationsteknologin (IKT) i världen, och har konstaterat att internetanvändandet fortsätter att växa i alla världens länder. År 2000 fanns 400 miljoner användare, femton år senare 3,2 miljarder. Den digitala klyftan mellan stad och landsbygd kvarstår dock trots utbyggnaden – detta gäller även i Europa.

ITU rapporterar att tillgången och användningen av IKT fortsätter att öka i vår del av världen, men i olika snabb takt. Exempelvis har tillgången till mobilt internetabonnemang ökat snabbt i Europa, från att 20 procent av hushållen hade mobilt bredband år 2007 till att 84 procent hade det 2014.¹⁷⁵ Eurostat visar att 55 procent av hushållen inom EU hade internettillgång 2007 och sju år senare (2014) hade andelen ökat till 81 procent. Överlag var det vanligare med internet i hushåll med barn. Samma mönster finns för tillgång till dator där nu över 90 procent har

---

¹⁷¹ *Evaluating geographical data in MOOCs* av S. Nesterko m.fl., refererad i *Greeks have highest completions rate of Harvard MOOCs* av Mary Harris. Publicerad i GreekReporter.com, 2016-09-16. Hämtad 2016-09-27.

¹⁷² Information från webbplatsen för Digital agenda for Europe, <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digital-agenda-europe-2020-strategy>. Hämtat 2015-07-14

¹⁷³ Executive summary, Digital Scoreboard Reports, 2013. EU-kommissionen. <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/download-scoreboard-reports>.

¹⁷⁴ *Europe's digital progress report 2016*. EU-kommissionen.

¹⁷⁵ *ICT Facts & Figures. The world in 2015*. ITU, May 2015.

tillgång.¹⁷⁶ Det finns dock fortfarande stora skillnader i bredbandshastighet mellan länder och inom länder.¹⁷⁷

Unga (16–29 år) i EU:s medlemsländer utmärker sig vad gäller daglig användning av datorer och internet. De är betydligt mer aktiva än gruppen vuxna som helhet. Hela 80 procent av de unga använde dator varje dag 2014, jämfört med 63 procent av befolkningen i stort. Trenden sedan 2011 var dock fallande för ungas datoranvändning, med 2 procentenheters minskning 2011–2014. Samtidigt fortsatte internetanvändningen att öka bland unga under samma period. De verkar alltså ha ökat sin internetanvändning, men via andra media än datorer. Högst andel internetanvändare återfanns bland 16–19-åringar, där 90 procent i åldersgruppen inom EU-28 använde internet dagligen.

Mobilanvändningen har blivit betydligt vanligare än den bärbara datorn när unga kopplade upp sig till internet utanför hemmet eller jobbet, 74 procent jämfört med 44 procent. Även bland vuxna var mobilen vanligare, men varken andelen eller skillnaden var så stor (44 respektive 30 procent) som i den yngre åldersgruppen.

Generellt använder unga i södra Europa mobilen för internet i mindre utsträckning än sina gelikar i norra Europa. Av de fyra länderna var det endast de spanska ungdomarna som använde internet via mobilen i lika hög grad som de svenska ungdomarna (90 procent). En något mindre andel av de portugisiska och grekiska ungdomarna gjorde det (ca 75 procent) och bland italienska ungdomar var det inte alls lika vanligt; drygt hälften använde internet via mobilen, vilket överensstämmer med att internetanvändningen generellt är jämförelsevis låg i Italien.¹⁷⁸

I en analys av statistiken skriver Eurostat att beträffande socioekonomiska skillnader har ålder och utbildning störst betydelse för den digitala kompetensen; yngre, mer välutbildade personer är generellt mer digitalt kompetenta än andra och kvinnor har generellt lägre kunskaper i att använda IKT än män.

Utmaningar

Enligt ITU:s index för IKT-utveckling, ICT Development Index (IDI), gick utvecklingen framåt i Grekland, Italien, Portugal och Spanien mellan 2008 och 2013, men inte alls lika mycket som i många andra länder. Alla fyra länder har tappat i position under femårsperioden. Indexet försöker fånga förutsättningar för utveckling genom indikatorer om tillgänglighet (infrastruktur och tillgång), användning (internet, bredband) och färdigheter/kompetens (se tabellen).

Tabell. ICT Development Index (IDI)

	Rankning 2008	IDI-index 2008	IDI-index 2010	IDI-index 2012	IDI-index 2013	Rankning 2013
Grekland	30	5,70	6,28	6,70	6,85	39
Italien	26	6,10	6,57	6,66	6,94	36
Portugal	29	5,70	6,64	6,57	6,67	43
Spanien	25	6,18	6,73	7,14	7,38	28

Källa: ITU, 2014

Baserat på indexvärdena 2008 och 2010 identifierade ITU Portugal som ett av de tio mest dynamiska länderna. Landet hade förbättrat det absoluta indexvärdet med 0,94

¹⁷⁶ *Being young in Europe today – digital world*. Statistics explained, Eurostat. 2016-06-16.

¹⁷⁷ *Measuring the information society report 2014*. ITU, 2014.

¹⁷⁸ *Being young in Europe today – digital world*. Statistics explained, Eurostat. 2016-06-16

på två år och nådde plats 27 i rankningen 2010.¹⁷⁹ Sedan dess har utvecklingen inte varit lika positiv för Portugal, men en rapport från 2013 om elevers tillgång till och användning av IKT indikerar ändå en potentiellt positiv utveckling.¹⁸⁰

Grekland hör till gruppen lågpresterande länder. Staten möter utmaningar i satsningarna på on-line service och information, men det ses som ett steg i rätt riktning att 38 procent av befolkningen har skickat in ett formulär digitalt till en offentlig verksamhet. Infrastrukturmässigt finns goda förutsättningar: fast bredband når 99 procent av befolkningen, dock är endast 38 procent uppkopplade till det. Två skäl till den tröga utvecklingen tros vara den låga nivån på IT-kompetens i befolkningen (endast ca 55 procent använder internet regelbundet) och bristande förtroende för tekniken och nätet. De flesta greker varken handlar eller betalar räkningar via internet.¹⁸¹

Även Italien hör till den lågpresterande gruppen. Där använder dock allt fler företag digital teknik. Mellan 2009 och 2013 var ökningen av internethandeln med tjänster och varor störst i Italien bland EU:s länder. Den startade dock från en mycket låg nivå och endast fem procent av företagen säljer via nätet.¹⁸² När det gäller statens satsningar på digital service och information ligger Italien på en genomsnittsnivå i EU. Två skäl till den tröga utvecklingen tros vara den låga nivån på IT-kompetensen i befolkningen (endast ca 55 procent använder internet regelbundet) och bristande förtroende för tekniken och nätet.¹⁸³

Portugal har lyckats betydligt bättre än Grekland och Italien och räknas in bland de s.k. mellanpresterande länderna. Både det offentliga on-line service till medborgarna och användningen av digital teknik i företagen ligger långt fram. Även tillgången till bredband är väl utvecklad. Utmaningarna ligger istället i befolkningens bristande digitala kompetens (hälften når inte ens upp till en låg kompetensnivå) och att få i befolkningen koppla upp sig mot internet.¹⁸⁴

Även Spanien tillhör gruppen mellanpresterande länder. Utvecklingen har gått framåt på senare år och landet är särskilt starkt inom både offentlig service on-line (allt mer e-service erbjuds) och inom företagens användning av digital teknik som e-faktura och försäljning på nätet. Bredbandsutbyggnaden pågår, men det är skillnad på tillgänglighet mellan stad och landsbygd. Liksom för Portugal är den digitala kompetensen låg i Spanien. En utmaning är att få befolkningen att koppla upp sig mot internet.¹⁸⁵

Tillgängligheten till digital teknik och internet

Både infrastrukturens utbyggnad och kostnader för att använda det utbyggda bredbandet påverkar den reella tillgängligheten till den digitala världen för utbildning, samhällstjänster och e-handel.

---

¹⁷⁹ *Measuring the information society report 2011*. ITU 2011. S. 15.

¹⁸⁰ *Survey of Schools – ICT in Education. Benchmarking access, use and attitudes to technology in Europe's schools* (2013), av European Schoolnet och University of Liège på uppdrag av EU-kommissionen.

¹⁸¹ *Digital agenda scoreboard 2014*. EU-kommissionen. <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/scoreboard/greece>. Hämtat 2015-07-14.

¹⁸² *Digital Agenda Target Progress Report*, Digital Agenda Scoreboard 2014. Källa Eurostat

¹⁸³ *Digital agenda scoreboard 2014*. EU-kommissionen. <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/scoreboard/italy>. Hämtat 2015-07-14.

¹⁸⁴ *Digital agenda scoreboard 2014*. EU-kommissionen. <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/scoreboard/portugal>. Hämtat 2015-07-14

¹⁸⁵ *Digital agenda scoreboard 2014*. EU-kommissionen. <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/scoreboard/spain>. Hämtat 2015-07-14.

Eurostats statistik (2013) visar andelen i befolkningen som använder internet och var det sker: hemma, i skolan eller på arbetet. Det fortsätter att vara stor skillnad i tillgången, såväl inom de fyra utvalda länderna som mellan länderna. Mönstret är dock liknande: vanligast är internettillgång i hemmet, därefter på arbetet och ovanligast i utbildningslokalerna. Den snabbaste utvecklingen har skett vad gäller internettillgången i hemmet. Trots att den ekonomiska krisen blev märkbar redan 2010 har tillgången fortsatt att öka, mellan 2010 och 2013 med drygt tio procentenheter i respektive land. Vid den senaste rapporteringen hade 56 procent i Grekland tillgång till internet hemma, 54 procent i Italien, 57 procent i Portugal och i Spanien 65 procent. Internettillgången på arbetet och i utbildningen hade varken ökat lika mycket eller nått upp till samma omfattning.¹⁸⁶

EU-kommissionen uppger att kostnadsskälet har blivit viktigare än tidigare för hushåll som inte har internet och framför allt gäller detta hushåll med barn och de med låg inkomst. Det vanligaste skälet är dock fortfarande att man inte behöver internet (49 procent), saknar kunskap (37 procent) och, på tredje plats, att kostnaden för utrustningen (30 procent) och uppkopplingen (26 procent) är alltför hög.¹⁸⁷

Den digitala kompetensen

Numera har kraven ökat på vad som bedöms vara digital kompetens – det räcker inte längre att kunna skriva e-post och surfa på internet utan definitionen utvecklas hela tiden. Eurostat och OECD inkluderar t.ex. numera smarta telefoner, surfplattor, spelkonsoller och digitala tv-apparater i begreppet ”datortillgång”. I EU-kommissionens senaste definition av digital kompetens ingår bl.a. användning i arbetslivet och på fritiden, för lärande och för samhällsdeltagande. Det handlar om att individen ska kunna använda informations- och kommunikationsteknik för att uppnå personliga, sociala och ekonomiska mål.

I alla fyra länderna märks en tydlig ökning i andelen unga vuxna, 16–24 år, som uppger att de har gjort fem av de sex internetrelaterade aktiviteter som mäter it-kompetens (se tabellen).¹⁸⁸

Tabell. Andelen individer 16–24 år som uppger sig ha gjort 5 av 6 internetrelaterade aktiviteter (hög kompetensnivå), i procent.

	2005	2007	2010	2011	2013
Grekland	3	10	11	26	34
Italien	14	24	28	30	35
Portugal	12	24	32	28	39
Spanien	–	22	18	27	32
Sverige	3	16	28	37	52

Källa: Eurostat, *Individuals' level of internet skills*.¹⁸⁹

Skolans bidrag till de ungas IKT-kompetens

När datorer och internet saknas hemma kan skolan kompensera för barn och ungdomar. European Schoolnet och University of Liège genomförde 2011 en studie om tillgång, användning och attityder till IKT hos lärare och elever i årskurs 4, 8 och 11 (teoretisk respektive yrkesinriktad utbildning).

¹⁸⁶ *Information society*. Eurostat, 2013. Statistiken omfattar åldersgruppen 16-74 år.

¹⁸⁷ *Digital Agenda Scoreboard 2014 – Digital Inclusion and Skills*. EU-kommissionen.

¹⁸⁸ Information om de sex aktiviteterna: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tin00078>

¹⁸⁹ <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tin00078>. Hämtad 2015-07-14.

Variationen mellan länderna i elevernas tillgång till datorer och internet samt lärarnas användning av pedagogiska, datorbaserade, hjälpmedel som interaktiv whiteboard och virtuella lärplattformar visade sig vara stor. I undersökningen låg Portugal och Spanien långt fram jämfört med EU-genomsnittet på de flesta av de undersökta områdena medan Italien och Grekland befann sig långt efter på de flesta av områdena.¹⁹⁰

---

¹⁹⁰ *Survey of Schools – ICT in Education. Benchmarking access, use and attitudes to technology in Europe's schools* (2013), av European Schoolnet och University of Liège på uppdrag av EU-kommissionen.

Krisen urholkar livskvaliteten och tilltron till demokratin

Trenden i korthet

Mellan 1980 och 2010 utvecklades välståndet i Grekland, Italien, Portugal och Spanien, men sedan dess har utvecklingen stagnerat, enligt UNDP:s Human Development Index. I Grekland har den t.o.m. gått tillbaka. Andelen fattiga ökar i de fyra länderna. En tillbakagång märks även i det index som mäter kvinnornas situation. UNDP anser att brist på jämställdhet i samhället och ojämlika möjligheter för kvinnor och män påverkar utvecklingen menligt.

När invånarna i Grekland, Italien, Portugal och Spanien svarar på frågor om livskvalitet i OECD:s undersökning *How's life?* visar analysen att andelen som känner tillfredsställelse med livet har sjunkit betydligt i jämförelse med innan den ekonomiska krisen. Sammantaget är kvinnor något mindre nöjda än män.

Genomgående har förtroendet för staten och demokratin minskat betydligt och endast en liten andel av respondenterna uppger numera att de känner förtroende för regeringen. När unga (16–30 år) inom EU fick frågan om de känner sig marginaliserade på grund av den ekonomiska krisen, svarade 78–93 procent i de fyra länderna ”ja”, vilket var bland de fem högsta svaren av de 28 EU-länderna.

Ett område där invånarna i alla fyra länderna svarar mer positivt än OECD-genomsnittet är balansen mellan arbete och fritid. Däremot ligger resultatet inom områdena arbete, inkomst, medborgarengagemang samt utbildning och kompetens under genomsnittet.

Mottrender och motkrafter till trenden:

- Generellt svarar de med högre utbildning mer positivt på frågor som speglar samhällsengagemang, sociala stödnätverk och personligt välbefinnande. I detta hänseende avvek endast Italien från mönstret.
- De sociala nätverken har i viss grad stärkts under den ekonomiska krisen, men bilden är inte entydig.

Belägg för trenden och fördjupning

Från 1980 och fram till 2010 gick utvecklingen tydligt framåt i Grekland, Italien, Portugal och Spanien, men sedan dess har den stagnerat enligt UNDP:s Human development index¹⁹¹, som mäter och jämför välstånd i länder. För Grekland har utvecklingen t.o.m. börjat gå i motsatt riktning, från en relativt hög procentuell genomsnittlig årlig ökning av index till en minskning sedan 2010.

Brist på jämställdhet i samhället och ojämlika möjligheter för kvinnor och män påverkar utvecklingen menligt, menar UNDP. Organisationen har bedömt utvecklingen inom reproduktiv hälsa, arbetsmarknad och egenmakt i världens länder och i jämförelsen märks en betydande tillbakagång i kvinnors möjligheter i Grekland

---

¹⁹¹Indexet väger samman förväntas livslängd, utbildningsnivå och BNP och anges på en skala 0 till 1. Norge har legat på plats 1 i flera år. Hämtat 2014-11-28, <http://hdr.undp.org/en/content/table-1-human-development-index-and-its-components>

mellan 2008 och 2014.¹⁹² Bäst placering på jämställdhetsindexet har Italien. Samtidigt visar en jämförelse mellan detta index och Human development index (HDI) att Italien, Portugal och Spanien får betydligt bättre placeringar på jämställdhetsindexet än på HDI. För Portugal och Italien är skillnaden anmärkningsvärt stor (se tabellen).¹⁹³

Tabell. En jämförelse mellan de fyra ländernas placeringar på UNDP:s Gender inequality index respektive Human development index (HDI) 2008 och 2014.

Land	Gender inequality index - placering		HDI - placering
	2008	2014	2014
Grekland	23	29	29
Italien	9	10	27
Portugal	21	20	43
Spanien	14	16	26

Källa: UNDP

Andelen kvinnor i det nationella parlamentet har ökat i alla fyra länderna under krisåren, och mest i Italien och Grekland. Den är dock fortfarande jämförelsevis låg i Grekland. Krisen har slagit hårt mot både kvinnor och män vad gäller arbete. Kvinnorna har tappat mest i utveckling i Portugal och männen mest i Grekland. Minst skillnad är det mellan kvinnor och män i Portugal, 11 procentenheter, och landet har även den jämförelsevis högsta nivån för förvärvsarbete, tätt följt av Spanien. Dessa två länder är numera de enda länder där mer än hälften av kvinnorna förvärvsarbetar (se tabellen).

Tabell. Utvecklingen av deltagande på arbetsmarknaden och representation i parlamentet 2008 och 2013/2014.

Land	Andel kvinnor/män på arbetsmarknaden (%)		Andel kvinnor i parlamentet (%)	
	2008	2013	2008	2014
Grekland	55/79	44/63	15	21
Italien	52/74	40/60	20	30
Portugal	69/80	55/66	28	31
Spanien	63/81	53/66	35	38

Källa: UNDP Gender Inequality index

Vid en OECD-jämförelse (How's life?) mellan kvinnors och mäns situation i ett antal avseenden konstateras att skillnaderna mellan könen består, även om de har minskat över tid i de fyra länderna. De enda områden där kvinnorna har en bättre situation än männen är i andelen med eftergymnasial utbildning och i livslängden.¹⁹⁴

När Kairos Future frågade unga vuxna (16–29 år) runt om i världen (bl.a. i Spanien och Sverige) hur de såg på livet och framtiden gav svaren bilden av en generation vars drömmar och åsikter handlar om ett gott familjeliv, ett bra jobb och försörjning och att lämna uppdraget att förändra världen till andra. För de spanska ungdomarna stod ett bra jobb överst på önskelistan. Kairos Future menar att vad de unga vuxna önskar och fruktar är kopplat till respektive lands ekonomiska situation. Man skulle utifrån detta kunna anta att unga vuxna i Grekland, Italien och Portugal delar sina spanska jämnårigas åsikter och önsknings.

¹⁹² Gender inequality index i Human development report 2010 och 2015.

¹⁹³ Human Development Report 2015. Work for human development. UNDP. <http://hdr.undp.org/en/content/table-1-human-development-index-and-its-components>

¹⁹⁴ How's life?-undersökningarna 2013 och 2015 som OECD genomför.

Allt färre är nöjda med sina liv

I How's life? finns uppgifter om livskvalitet för invånarna i OECD-länderna. Svaren ger en entydig bild av att livet har försämrats betydligt för många i Grekland, Italien, Portugal och Spanien i och med den ekonomiska krisen. Sådant som förtroendet för staten och demokratin har sjunkit och den självupplevda hälsan försämrats. Mellan 2007 och 2012 minskade den genomsnittliga tillfredsställelsen med livet med mer än 20 procent i Grekland, 12 procent i Spanien och 10 procent i Italien. Portugiserna var redan innan krisen mindre nöjda med livet och deras svar 2013 innebär en av de lägsta noteringarna inom OECD. Tilltron till demokratin och dess institutioner ligger numera långt under 50 procent i de fyra länderna. En ljuspunkt är att nya sorters solidaritet mellan människor har vuxit fram, att man hjälper varandra och att informella sociala nätverk har stärkts (Grekland undantaget).¹⁹⁵

När OECD, genom intervjuer, undersökte korrelationen mellan utbildningsnivå och områden som speglar samhällsengagemang och personligt välbefinnande var en slutsats att ju mer utbildning desto högre värde på dessa dimensioner. Italien var dock ett undantag: italienarnas svar gav överlag låga värden, även från dem med högre utbildning.¹⁹⁶

När EU-parlamentet frågade unga (16–30 år) i de 28 medlemsländerna 2016 om de hade en känsla av att ha blivit marginaliserade, dvs. exkluderade från det ekonomiska och sociala livet, på grund av den ekonomiska krisen, var ungdomarna från de fyra ländernas bland de mest negativa i undersökningen. Nästan alla (93 procent) av de grekiska ungdomarna svarade ja på frågan. För Portugal var andelen 86 procent, Spanien 79 procent och Italien 78 procent.¹⁹⁷

I Kairos Futures undersökning uttryckte respondenterna från Spanien lägst tilltro av alla till de politiska institutionerna; mindre än 20 procent svarade att de har förtroende för landets regering och endast 63 procent höll med om att demokrati är det bästa styrelseskicket för sitt land.¹⁹⁸

Grekland

I How's life? från 2013 märks att det genomsnittliga grekiska hushållet har påverkats hårt av den ekonomiska krisen. Särskilt tydligt är det när det gäller hushållsinkomst, arbete, tillfredsställelse med livet och medborgarengagemang. Grekland rankas över genomsnittet på tre av de 11 dimensionerna: hälsostatus, balans mellan arbete och fritid och personlig säkerhet. För t.ex. inkomst, boende och sociala nätverk ligger de grekiska svaren under OECD-genomsnittet. Utbildning värderas högt: det är det näst viktigaste området för de ca 30 000 greker som fyllt i OECD:s webbenkät.^{199 200}

I Grekland minskade hushållens disponibla inkomst med drygt 20 procentenheter mellan 2007 och 2011, vilket var den kraftigaste minskningen inom OECD under perioden. Det finns dessutom stora regionala skillnader i inkomstnivå. I slutet av perioden hade andelen greker som uppgav att de var mycket nöjda med livet minskat från 59 procent innan den ekonomiska krisen bröt ut till 34 procent år 2011.²⁰¹

---

¹⁹⁵ OECD report measures human cost of crisis; underlines need to invest in well-being. 2013-11-05. <http://www.oecd.org/italy/oecd-report-measures-human-cost-of-crisis-underlines-need-to-invest-in-well-being.htm>

¹⁹⁶ Survey of Adult Skills. OECD Programme for the International Assessment of Adult Competencies. OECD 2013. Frågorna ställda till 16-65-åringar.

¹⁹⁷ European youth in 2016. EU-parlamentet. Intervjustudie med 10 000 deltagare.

¹⁹⁸ Global Youth 2013. Kairos Future.

¹⁹⁹ How's life in Greece? June 2015. OECD Better life initiative

²⁰⁰ Country snapshot Greece. How's life? 2013. Measuring well-being. OECD.

²⁰¹ Country snapshot Greece. How's life? 2013. Measuring well-being. OECD.

Mellan 2007 och 2012 minskade påtagligt andelen greker som litade på staten och på hur demokratin fungerade, från 38 procent till 13 procent. Valdeltagandet i de senaste valen hade varit omkring 64 procent. I motsats till de tre andra länderna hade inte nya former av socialt engagemang för andra utvecklats märkbart i Grekland. Färre greker uppgav att de hjälpt någon eller engagerat sig i frivilligarbete 2012 jämfört med 2007. Omkring 70 procent av dem med grundskoleutbildning svarade att de har någon de kan få hjälp av om de får problem, medan hela 94 procent av dem med eftergymnasial utbildning uppgav att de hade ett sådant socialt skyddsnet.^{202 203}

En av faktorerna som anses forma det framtida välbefinnande är socialt kapital, t.ex. hur mycket människor litar på varandra. På en skala 1–10 har grekerna svarat i genomsnitt 5,3, vilket är något lägre än det europeiska OECD-genomsnittet (5,8) och betydligt lägre än svaren från Sverige (6,9).²⁰⁴

När grekerna satte betyg på sin tillfredsställelse med livet i How's life? 2013 gav kvinnorna poängen 5,1 och männen 5,0, vilket är samma nivå som portugiserna men betydligt sämre än OECD-genomsnittet.²⁰⁵ I en senare mätning satte grekerna en ännu lägre genomsnittspoäng på sin tillfredsställelse med livet: 4,8.²⁰⁶

Italien

Även för Italiens del märks i How's life? att det genomsnittliga hushållet har påverkats påtagligt av den ekonomiska krisen. Särskilt tydligt är det vad gäller hushållsinkomst, arbete, tillfredsställelse med livet och medborgarengagemang. Italien rankas över genomsnittet på fyra av de undersökta dimensionerna – balans mellan arbete och fritid, inkomst och förmögenhet, sociala nätverk och hälsostatus – och under genomsnittet på bl.a. utbildning och kompetens. Den förväntade livslängden är bland de högsta inom OECD, 83 år, en ökning med drygt ett år sedan 2009.²⁰⁷

År 2009 var den genomsnittliga hushållsinkomsten i Italien nära OECD-genomsnittet, men föll 14 procent mellan 2009 och 2013. Långtidsarbetslösheten var tre gånger högre än OECD-genomsnittet. De regionala skillnaderna är stora vad gäller inkomst, arbetslöshet och utbildningsnivå.

Under krisen har även förtroendet för staten och demokratin minskat. Mellan 2007 och 2013 halverades andelen som hade förtroende för staten, från 30 procent till 15 procent. Valdeltagandet har i de senaste valen varit omkring 75 procent.

Det finns indikationer på att nya typer av solidaritet och engagemang för andra har utvecklats i Italien: allt fler rapporterar att de hjälpt någon, men något färre uppger att de har varit engagerade i frivilligarbete. Detta rapporterade sociala engagemang var större i de tidigare How's life?-undersökningarna än i den senaste. På den framtidsinriktade frågan om förtroende för andra ligger svaren från Italien (5,7) nära OECD-genomsnittet.^{208 209}

---

²⁰² *How's life in Greece* (October 2015). OECD Better Life Initiative, OECD.

²⁰³ *Greece*. OECD Better life index. Hämtat 2015-07-17.

²⁰⁴ *How's life in Greece?* (October 2015). OECD Better Life Initiative, OECD och *How's life in Sweden?* (October 2015). OECD Better Life Initiative, OECD.

²⁰⁵ Uppgifterna i avsnittet är hämtade från *Country Snapshot Greece. How's Life? 2013 – measuring well-being*. OECD Better Life Initiative, OECD; www.oecdbetterlifeindex.org/countries/greece/. 2015-07-16; *How's life in Greece?* (October 2015). OECD Better Life Initiative, OECD samt *How's life in Sweden?* (October 2015). OECD Better Life Initiative, OECD.

²⁰⁶ *Greece*. OECD Better life index. Hämtat 2015-07-17.

²⁰⁷ *How's life in Italy?* May 2014. OECD Better life initiative.

²⁰⁸ *How's life in Italy?* May 2014. OECD Better life initiative.

²⁰⁹ *How's life in Italy?* (October 2015). OECD Better Life Index, OECD.

Mellan 2007 och 2013 hade andelen italienare som uppgav att de var mycket nöjda med livet minskat från 58 procent till 40 procent. När italienarna satte betyg på sin tillfredsställelse med livet i How's life? 2014 gav kvinnorna poängen 5,9 och männen 6,2, vilket är lägre än OECD-genomsnittet. Det var stor skillnad (nästan en hel poäng) i svaren mellan dem med grundskoleutbildning och dem med eftergymnasial utbildning. De sistnämnda var betydligt nöjdare med livet.²¹⁰

Portugal

Innan den ekonomiska krisen fick genomslag hade det genomsnittliga portugisiska hushållet ökat sin disponibla inkomst under flera år. I How's life? 2014 märks dock att hushållen har påverkats stort av krisen. Särskilt tydligt är det vad gäller arbete, tillfredsställelse med livet och medborgarengagemang.

Portugal rankas över genomsnittet på tre av indexets dimensioner – boende, miljöfaktorer och balans mellan arbete och fritid – och under genomsnittet på betydligt fler, däribland utbildning och kompetens.

Mellan 2009 och 2014 minskade den genomsnittliga disponibla hushållsinkomsten med 9 procent i Portugal. De regionala inkomstskillnaderna är stora i landet, dock inte så stora som i Italien och Spanien. Förväntad livslängd är 81 år, med fem års skillnad mellan kvinnor och män.

Portugisernas tilltro till samhällsinstitutionerna och demokratin minskade från 34 procent 2008 till 18 procent 2013. Valdeltagandet har i de senaste valen varit i genomsnitt 58 procent.

Under krisen har nya former av solidaritet och engagemang för andra utvecklats. År 2013 uppgav t.ex. 13 procentenheter fler än 2008 att de hade hjälpt andra. Även frivilligarbetet hade ökat. Av dem med grundskoleutbildning svarade 80 procent att de hade någon de kunde få hjälp av om de fick problem, medan hela 95 procent av dem med eftergymnasial utbildning svarade ”ja” på frågan. Vad gäller förtroendet för andra är portugisernas genomsnittspoäng 5,3, vilket är klart lägre än OECD-genomsnittet.²¹¹

När portugiserna satte betyg på sin tillfredsställelse med livet i How's life? 2014 gav kvinnorna poängen 5,2 och männen 5,1, vilket är bland de lägsta resultaten i OECD. Inom dessa genomsnittspoäng ryms dessutom en stor skillnad (drygt 1,5 poäng) i svaren mellan dem med grundskoleutbildning och dem med eftergymnasial utbildning. De sistnämnda var betydligt nöjdare med livet²¹²

Spanien

De senaste årens ekonomiska kris har inneburit flera utmaningar för Spanien vad gäller invånarnas materiella välbefinnande, som inkomster, arbetslöshet och anställningstrygghet. Spanien rankas relativt högt på några av dimensionerna i How's life? från 2013. På tre av dem – balans mellan arbete och fritid, hälsa och boende – ingår Spanien t.o.m. i den femtedel länder som får bäst resultat. Landet ligger däremot

---

²¹⁰Uppgifterna är hämtade från www.oecdbetterlifeindex.org/countries/italy, 2015-07-16; *Country Snapshot Italy*. How's Life? 2013 – measuring well-being. OECD Better Life Initiative; och *How's life in Italy?* (October 2015). OECD Better Life Index, OECD.

²¹¹ www.oecdbetterlifeindex.org/countries/portugal/. Hämtad 2015-07-16.

²¹² Uppgifterna är hämtade från www.oecdbetterlifeindex.org/countries/portugal/, 2015-07-16; *How's life in Portugal?* (May 2014). OECD Better Life Initiative, OECD och samma undersökning från oktober 2015. *Portugal*. OECD Better life index. Hämtad 2015-07-16.

under OECD-genomsnittet avseende t.ex. utbildning och kompetens, medborgarengagemang och egenuppskattat välmående.²¹³ Den förväntade livslängden är 83 år i Spanien (för kvinnor 86 år), vilket är en av de högsta inom OECD.

De spanska hushållens disponibla inkomst minskade med ca 5 procentenheter mellan 2007 och 2011, vilket är en av de största minskningarna inom OECD. Det finns stora eller mycket stora regionala skillnader i utbildningsnivå, hushållsinkomst och arbetslöshet.

Under 2007–2011 minskade också andelen spanjorer som hade förtroende för staten och för hur demokratin fungerade från 48 procent till 34 procent. I de senaste valen har valdeltagandet varit i genomsnitt 69 procent.

Under krisåren har nya former av solidaritet och engagemang utvecklats i Spanien i ungefär samma omfattning som genomsnittligt inom OECD: människor hjälper varandra och arbetar som volontärer. I det närmaste alla spanska respondenter uppger att de har någon som de kan få hjälp av i svåra tider.²¹⁴ På den framtidsinriktade frågan om socialt kapital och förtroendet för andra ligger medelbetyget för de spanska svaren på 6,3, vilket är över det europeiska OECD-genomsnittet.²¹⁵

Mellan 2007 och 2011 hade andelen spanjorer som uppgav att de var mycket nöjda med sitt liv minskat, från 67 procent till ungefär 50 procent. Barn i Spanien är nöjdare med livet än barn i andra OECD-länder. När spanjorerna satte betyg på sin tillfredsställelse med livet i *How's life? 2013* gav kvinnorna poängen 6,3 och männen 6,2, vilket är lägre än OECD-genomsnittet, men det högsta för de fyra länderna.²¹⁶

---

²¹³ *Country Snapshot Spain. How's life? 2013. Measuring well-being. OECD Better life initiative.*

²¹⁴ *Spain. OECD Better life index. Hämtad 2015-07-16.*

²¹⁵ *How's life in Spain? October 2015, OECD Better life initiative.*

²¹⁶ Uppgifterna i avsnittet är hämtade från *Country Snapshot Spain. How's Life? 2013 – measuring well-being. OECD Better Life Initiative; www.oecdbetterlifeindex.org/countries/spain/. 2015-07-16; samt *How's life in Spain?* (October 2015), OECD Better Life Initiative, OECD.*

Analys

Mobiliteten ökar och Europas länder blir allt mer sammanlänkade genom EU, EMU och avtal mellan EU och EES-länderna. Beroendet mellan länderna ökar och förändringar inom ett lands ekonomi och handel påverkar andras, både de som ingår i eurosamarbetet och de som har egna valutor. Medborgarna kan röra sig fritt mellan EU-länderna för att arbeta, handla och semestra.

Även utbildningsområdet har globaliserats och inom EU finns flera överenskommelser som underlättar studier utomlands och erkännande av utlandsstudier mellan medlemsländerna, t.ex. Bolognaprocessen och det gemensamma europeiska området för högre utbildning, Lissabonkonventionen (med principer om ömsesidigt akademiskt erkännande av högre utbildning) och direktivet för erkännande av yrkeskvalifikationer. EU-kommissionen främjar samarbete och ländernas kunskapsutveckling inom utbildning och forskning genom program som t.ex. Erasmus plus och Horizon. Vidare har medlemsländerna ställt upp såväl gemensamma mål som landspecifika mål för utbildning, unga i arbete och mobilitet inom högre utbildning. EU:s konkurrenskraft i världen ska öka. Kunskap, innovationskraft, entreprenörskap och forskning är viktiga komponenter i arbetet med att uppnå målen.

Samtidigt som mobilitet på utbildningsområdet har underlättats inom EU för studenter från medlemsländerna, kan de senaste årens negativa utveckling i vissa länder ha påverkat presumtiva studenters möjligheter och drivkrafter för rörlighet och hur de uppfattar sina framtidsutsikter. Samtidigt som studier utomlands kräver resurser som individen och familjen kanske inte har, kan en utbildning på längre sikt innebära (nya) bättre möjligheter till försörjning och ett gott liv. I denna rapport analyseras det svåra läge som vissa euroländer och många av deras invånare befinner sig i och hur det kan påverka rekryteringen till svenska universitet och högskolor. I förlängningen skulle rekryteringen också kunna få effekter på svensk arbetsmarknad.

Hur kan den ekonomiska krisen i euroområdet påverka studentströmmarna från Grekland, Italien, Portugal och Spanien till Sverige de närmaste fem åren?

Trender som påverkar mobiliteten från de fyra länderna

Antalet studenter och andra medborgare som kommit till Sverige från Grekland, Italien, Portugal och Spanien har ökat betydligt sedan den ekonomiska krisen blev påtaglig i länderna. Läsåret 2014/15 jämfört med 2010/11 ökade antalet freemover-studenter med mellan 30 och 230 procent från dessa länder. Ojämförligt störst var ökningen från Grekland. Även bland inresande studenter totalt (utbytesstudenter och freemover-studenter) visar statistiken en ökning. Den var mycket stor från Grekland (140 procent) medan antalet tvärtom minskade från Spanien efter toppåret 2010/11–2012/13. Antalet kan ha påverkats av att Spanien inför ansökningsomgången till Erasmus Plus 2013/14 höjde kraven och minskade antalet stipendier. Statistik över invandringen till Sverige och över bedömningsärenden (erkännande av utländsk utbildning) till UHR visar, eller indikerar, också en ökad migration från de fyra länderna sedan 2010.

Medierapporteringen, undersökningar och statistik illustrerar en ökande mobilitet bland unga från södra Europas länder med ansträngd ekonomi. Den samlade bilden av trenderna och deras utveckling talar för att många unga greker, italienare, portugiser och spanjorer även fortsättningsvis kommer att bege sig utomlands för att studera och arbeta. Många ungdomar uppger att de är intresserade av att resa och studera

utomlands. Det kan röra sig om kortare vistelser (t.ex. resor eller en termins utbytesstudier) eller längre perioder, men det finns även ett ökat antal unga som uppger att de inte vill flytta utomlands permanent utan fäster ett stort värde vid att få ett bra jobb, att skapa ett hem och trygghet i hemlandet. I en undersökning från 2016 svarade mellan 35 och 45 procent av de unga från de fyra länderna att de är intresserade av att söka sig utomlands för studier, praktik eller arbete. Samtidigt finns indikationer på att unga med högre utbildning söker jobb som matchar utbildningen och bosätter sig utomlands för att få bättre karriärmöjligheter. Mobilitetstrenden har pågått några år och verkar fortsätta att vara relativt stark de kommande åren.

Bränslet för en fortsatt hög, eller ökande rörlighet, kan komma från de fyra ländernas långsamma ekonomiska återhämtning och den brist på framtidshopp som den signalerar till de unga. Tillståndet varierar mellan länderna, men den ekonomiska utvecklingen har ännu inte vänt tydligt uppåt i något av länderna, även om ljuspunkter finns. Arbetslösheten är fortsatt hög, och så många som hälften av de unga i Grekland och Spanien saknar arbete. EU-kommissionens bedömning är att det kommer att ta minst tio år innan den förlorade ekonomiska utvecklingen är upphämtad. Även att unga har svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden och göra karriär på egna meriter, att medborgarna blir allt mer desillusionerade vad gäller politiken och samhällsutvecklingen samt att många medborgare upplever att livskvaliteten fortsätter att försämrans är sådana pådrivande faktorer som kan göra att mobiliteten fortsätter att ligga på en jämförelsevis hög nivå.

Utbildningsrelaterade, pådrivande faktorer för mobilitet kan vara budgetnedskärningarna som drabbat universiteten, vilket har resulterat i att lärare och forskare slutar, och som på senare år även har påverkat undervisningen. Det finns farhågor om en försämrad utbildningskvalitet inom högre utbildning trots att förbättrad kvalitet är ett av syftena med utbildningsreformerna som länderna genomför. Vidare måste studenten och dennes familj betala allt mer för högre utbildning genom att studiestödet minskas och studieavgifterna har höjts, även om de fortfarande ligger på en jämförelsevis låg nivå vid de statliga universiteten. Det framförs kritik mot bristande matchning mellan de kunskaper som utbildningen ger och arbetsmarknadens behov i såväl undersökningar där unga säger vad de tycker som i policydokument från EU-kommissionen. Alla fyra länderna har på senare tid försökt förbättra matchningen genom olika åtgärder. När detta får genomslag är dock svårt att bedöma.

Sådant som gör studier i Sverige lockande kan vara t.ex. avgiftsfriheten för EU-medborgare, praktik som ingår i utbildningen, karriärvägledning för internationella studenter och ett stort antal kurser och program på engelska. Att den högre utbildningen är jämförelsevis välfinansierad och arbetsmarknadsutsikterna betydligt ljusare än i Sydeuropa kan också vara fördelar. Det kan även tänkas att studenternas intresse för Sverige ökar när de blir varse att lärare och forskare från deras hemländer har valt att undervisa och forska vid svenska lärosäten.

Vad gäller utbildning på engelska hårdnar konkurrensen när allt fler lärosäten i Europa erbjuder allt fler program och kurser på engelska, vilket har gjort att Sverige har tappat sitt tidigare försprång.

Konkurrens finns även på de potentiella studenternas hemmaplan, i form av moocar och distansutbildning som innebär att studenten kan studera på sitt modersmål, eller kurser från välrenommerade lärosäten i andra delar av världen, utan att lämna hemlandet. En del av dessa kurser och utbildningar är dessutom avgiftsfria.

Osäkerhetsfaktorer

Hur utbildningsreformerna som genomförs med olika takt och omfattning i de fyra länderna kommer att påverka den högre utbildningen de närmaste fem åren är en osäkerhetsfaktor. Med det följer även en osäkerhet om hur potentiella studenter och deras familjer kommer att uppfatta förändringarna. Kommer de att anse att utbildningskvaliteten är tillräckligt hög, att chanserna är goda att utbildningen är relevant för arbetslivet och kommer att ge ett jobb, att tillgången på utbildningsplatser kommer att vara tillräckligt stor m.m.?

En annan osäkerhetsfaktor är styrkan i konkurrensen från andra studiedestinationer. Om studenter blickar mot de nordiska länderna är Danmark ett land som höjt ambitionsnivån vad gäller rekryteringen av internationella studenter. Jämfört med 2011 kommer numera dubbelt så många studenter från de sydeuropeiska länderna till de danska lärosätena.²¹⁷

Tyskland, Storbritannien och USA har hittills varit mer populära studiedestinationer för de sydeuropeiska studenterna än Sverige. En bra arbetsmarknad talar för Tyskland och USA. Det som talar för Storbritannien och USA är bl.a. forskarutbildning av hög klass, kulturell igenkänning och ett världsspråk. När en familjs ekonomi är ansträngd och studiemedlen begränsade kan de höga studieavgifterna i England avskräcka. Sådant som talar emot studier i USA är t.ex. visumkrav, höga studieavgifter och det geografiska avståndet.

Ytterligare osäkerhetsfaktorer är hur flyktingkrisen i Europa kommer att påverka Tyskland, dess arbetsmarknad och högre utbildning på sikt. För Storbritannien finns motsvarande osäkerhet med anledning av landets utträde ur EU, som förmodligen kommer att vara en realitet inom fem år, samt i hur studieavgiftsnivåerna kommer att utvecklas.

Slutsats

Det finns starka trender som talar för att mobiliteten från länderna kommer att vara hög även om fem år. Särskilt gäller detta från Grekland, men även från Italien. Det finns också mycket som talar för att många unga från Portugal och Spanien kommer att söka en bättre framtid utanför sina hemländer. Olika typer av mobilitetsrelaterad statistik visar att flödet till Sverige från de fyra länderna har ökat jämfört med innan den ekonomiska krisens effekter blev påtagliga. I ökningen ligger en god potential för att studenter från Grekland, Italien, Portugal och Spanien oftare ska välja Sverige som studiedestination de närmaste åren. Det finns t.o.m. goda förutsättningar för en ytterligare ökning, men om detta ska ske kan olika typer av aktiva rekryteringsåtgärder behövas från svenskt håll. Kostnadsnivån är dock en faktor som talar emot Sverige, eftersom levnadskostnaderna är högre här än i de fyra länderna och Tyskland.

För svensk högre utbildning kan studenter från Grekland, Italien, Portugal och Spanien bidra till internationaliseringen. I och med EU-samarbetet är det administrativt enklare för dessa studenter att flytta till Sverige för studier än för studenter från t.ex. Asien och Afrika. Efter studenternas vistelse ligger möjligheterna för Sverige t.ex. i generellt ökade kontaktytor mellan länderna och Sverige, ökat utbyte och samarbete inom Europa för forskning, utveckling, handel, turism m.m.

---

²¹⁷ <http://www.thelocal.dk/20150811/southern-students-come-to-denmark-to-work-and-study>

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapsnation. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

www.uka.se

